

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

İNSAN HAKLARI

TÜSİAD

“DEMOKRATİK STANDARTLARIN YÜKSELTİLMESİ PAKETİ”
TARTIŞMA TOPLANTILARI DİZİSİ - 5

Şubat 1998

(Yayın No. TÜSİAD-T/98-2/228)

*Bu yayının tamamı veya bir bölümü
TÜSİAD “İnsan Hakları
TÜSİAD ‘Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi’
Tartışma Toplantıları Dizisi - 5”
referansı yazılmak kaydıyla yayımlanabilir.*

ISBN : 975-7249-47-5

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanısıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

TÜSİAD Parlamento İşleri Komisyonu tarafından hazırlatılan "Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi" başlığı altında toplanan "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri",

“Memur Yargılaması Hakkında”, “Yerel Yönetimler Yasa Taslağı”, “Ombudsman (Kamu Hakemi) Kurumu İncelemesi” ve “Dernekler Kanunu Taslağı” adlı beş çalışma, 20 Ocak 1997 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur. Raporlar, yayımlanmalarını takiben, kapsadıkları konuların tartışılabilmesi için tüm ilgili kişi ve kuruluşlara dağıtılmıştır.

Çalışmaların içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi ve bu konuda katkı yapabilecek şahıs veya kuruluşların görüşlerinin paylaşılabilmesi amacı ile TÜSİAD, tartışma toplantıları dizisini başlatmış ve bu çerçevede beşinci panel 24 Şubat 1998 tarihinde “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” raporunda demokratikleşmenin üç boyutundan birisi olarak incelenen “İnsan Hakları” ile ilgili olarak düzenlenmiştir.

“İnsan Hakları-TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-5” adlı bu yayın, 24 Şubat 1998 tarihinde Ankara’da düzenlenen panelde yapılan tartışmaları içermektedir.

ŞUBAT 1998

YÖNETİM KURULU BAŞKANI
MUHARREM KAYHAN'IN
VE
TBMM BAŞKANI
HİKMET ÇETİN'İN
AÇIŞ KONUŞMALARI

Mubarrem Kayhan:

Değerli konuklar, sayın basın mensupları,

Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi'nin beşincisinde, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği adına hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Bildiğiniz gibi, TÜSİAD bundan yaklaşık bir yıl önce Demokratik Standartların Yükseltilmesi için 5 rapordan oluşan bir çalışma gerçekleştirmişti. Bu çalışmanın odak noktasında da “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” adlı raporumuz oluşturuyordu. Bugün de raporun en önemli bölümlerinden biri olarak kabul ettiğimiz “İnsan Hakları” konusunu tartışmak üzere biraraya gelmiş bulunuyoruz. Meclis Başkanımız Sayın Hikmet Çetin de davetimizi kabul ederek bizleri onurlandırdı. Kendisine birkez daha teşekkür ediyoruz.

TÜSİAD, demokrasi konusunu gündemine alırken siyasal istikrarsızlığın ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki en önemli engellerden biri olduğu tespitinden yola çıkmıştı. Bu konudaki bir diğer tespitimiz de; serbest piyasa ekonomisinin uzun dönemli kalıcılığının, ancak, geniş katılımlı, çoğulcu demokratik bir siyasal yapı içinde ve toplumsal uzlaşmayla sağlanabileceğiydi.

Türkiye'nin sorunlarının ekonomik ve siyasal demokrasi zemininde çözüleceği ve ülkenin gelişmesine ancak bu yolla ivme kazandırılacağı sadece TÜSİAD'ın benimsediği bir görüş değildi. Sivil toplum örgütlerinin önemli bir bölümü de bu görüşü uzun zamandan beri savunmaktaydı. Bugün geldiğimiz noktada, siyasal toplumun farklı unsurlarının, partilerin, devlet adamlarının ve bürokratların da bu görüşü paylaştığını memnuniyetle izliyoruz. Dahası, bu doğrultuda çok sayıda girişimin gerçekleştirilmesi, çalışmaların sürat kazanması sorunların çözümü konusunda hepimizi umutlandırıyor.

Sayın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Devlet Denetleme Kurulu'na hazırlatıp, onayladığı ve Sayın Başbakan Mesut Yılmaz'ın da “gereğinin yapılması” için Meclis'e gönderdiği “demokrasi paketi” 1982 Anayasası ve 12 yasadaki anti-demokratik maddelerin değiştirilmesini öngörüyor. Devlet Bakanı Hikmet Sami Türk başkanlığında oluşturulan İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, Terörle Mücadele Yasası başta olmak üzere çeşitli yasalar üzerinde çalışma yapıyor. Hükümet ortaklarından Sayın Hüsamettin Cindoruk, Türkiye'nin hukuksal yapısının yeniden düzenlenmesi gerektiğini sık sık dile getiriyor.

Biz TÜSİAD olarak tüm bu gelişmeleri, 21. yüzyılın eşiğinde insanlığın ortak siyasi ideali olan demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi konusunda siyasi irade tarafından atılmış ciddi ve somut adımlar olarak yorumlamak istiyoruz. Türkiye'nin demokratik adımları

hayata geçirme konusunda bir takım sıkıntılar yaşadığını geçmiş deneyimlerimize dayanarak biliyoruz. Ama toplum olarak bugün geldiğimiz aşamada siyasi ve sivil iradenin demokrasi konusunda ortak bir paydada birleşiyor olmasını kayda değer bir ilerleme olarak kabul ediyoruz. Çünkü demokrasinin kurumsallaşmasının, Türkiye'nin eninde sonunda yaşayacağı zorunlu bir süreç değil, bunun ülkenin aydınlık geleceği için tek çıkar yol olduğunu düşünenlerin kesintisiz çabalarının bir ürünü olacağına inanıyoruz.

Değerli misafirler, demokrasinin en temel yapı taşlarından biri olan insan hakları meselesi tüm dünyada yaşanan yeni dengelerle ilgili olarak devlet-vatandaş ilişkisinin başlıca teması haline gelmiştir. Günümüzde, toplumsal yaşam içinde özgürlük alanlarını genişletme yönünde verilen mücadele sonucunda insan hakları kavramının tanımı giderek gelişmiş, siyasetin sınırlarını zorlayarak gündelik hayatı kapsar hale gelmiş, ulusal sınırları aşarak evrensel bir boyut kazanmıştır.

İnsan hakları konusunun evrensel değerler arasında ilk sırayı alması "istisnai" durumların yarattığı farklı yorumların meşru görülebilmesini giderek imkânsız bir hale getirmiştir. İnsan hakları ile ilgili tüm Birleşmiş Milletler sözleşmelerine, Helsinki Nihai Senedi'ne ve Avrupa Konseyi Sözleşmeleri'ne imza atan Türkiye, zaten insan haklarına bu evrensel boyutuyla sahip çıkma taahhüdünü bundan yıllarca önce vermiştir. Artık hiçbir gerekçe, -ki buna ülkemizin Güneydoğusu'nda gerçekleştirilen terörle mücadele seferberliği de dahildir-, insan hakları ihlallerini uluslararası kamuoyunun gözünde mazur gösteremeyecektir.

Demokrasi ve insan hakları konusu, Türkiye'nin karşısına son zamanlarda genellikle dış ilişkiler bağlamında çıktı. Konunun özellikle, Batı dünyasında ele alınış biçimi ülkemizde tepkiyle karşılandı. Düne kadar demokrasi ve insan hakları konularında reformlar yapmamız gerektiğini söyleyen herkesi düşman olarak gördük. Türkiye artık bu düşüncesinde ısrar edemeyecek bir noktaya gelmiştir. Avrupa Birliği'nin Lüksemburg Zirvesi'nde bütün ekonomik verileri diğer adaylardan daha olumlu olmasına karşın Türkiye, insan hakları ve demokrasi konularında dünün Doğu Bloku ülkeleri kadar hızlı bir gelişme sağlayamadığı için umduğunu bulamamıştır. Şimdiye kadar demokrasi ve insan hakları meselesi hep Avrupa Birliği ile ilişkilerimizde önümüze geliyordu. Oysa bugün aynı konuların ABD'nin Türkiye ile ilgili gündeminin üst sıralarında da yer aldığını görüyoruz. Amerikan Kongresi'nin Ocak ayı sonunda hazırladığı Türkiye'deki insan haklarını inceleyen geniş kapsamlı raporunun ardından geçen hafta da ABD Dışişleri Bakanı'nın İnsan Haklarından Sorumlu Yardımcısı John Shattuck ülkemizi ziyaret etti. Shattuck ziyareti sırasında uluslararası camianın insan hakları ve demokrasi konusunda Türkiye'den beklentilerini dile getirdi. Haziran ayında ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ülkemize yapacağı resmi ziyarete Shattuck'ın

da eşlik edecek olması, konunun önümüzdeki günlerde de uluslararası ilişkilerde gündemden düşmeyeceğinin açık bir göstergesidir.

Sonuç olarak insan hakları konusunda Türkiye'nin üzerinde durması gereken üç noktaya ortaya çıkmaktadır: Birincisi, dünya kamuoyunun, terörle mücadelede demokrasi ve insan haklarının temel ilkelerini koruma çabasının, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak algılama eğilimi içine girmiş olmasıdır. İkinci önemli nokta, bu alanda Türkiye'yi dış dünyada son zamanlarda en fazla yıpratın konuların Güneydoğu ile ilgili olmadığı gerçeğidir. Üçüncü nokta ise, siyasi alanda sıkça karışımıza çıkan insan hakları ihlallerinin, Türkiye'de hak ve özgürlüklerle ilgili diğer sorunların geri planda kalmasına yol açması tehlikesidir. Bunu söylerken, kendimizi hukuk ya da siyasetle sınırlamadan, sağlıktan eğitime, ekonomiden sosyal hayata kadar her alanda insan haklarını gündeme getiren bir bakış açısının gerekliliğini dile getirmeye çalışıyoruz. Çünkü bir türlü çözülemeyen insan hakları sorununuz, Anayasamız'da yer alan bireyin kendisini geliştirmeye yönelik diğer hak ve özgürlüklerin toplum genelinde tartışılıp, çağdaş bir yaklaşımla uygulanmasını geciktirmektedir.

Bütün bunları söylerken, dış dünyadan bize yönelen baskıların, yalnızca ideallerimizi ya da vicdanımızı değil, doğrudan ekonomik gelişmemizi de etkilediğini bilmek zorundayız. Türkiye, insan hakları ve demokrasi konusunun ekonomik gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olduğunu açıkça kabul etmelidir.

Özetle söylemek gerekirse, bugün artık uluslararası camianın bir unsuru olmak, yalnızca piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirmekle değil, insan haklarına saygılı, demokratik bir yönetime sahip olmakla da tanımlanır hale gelmiştir. Bu değerlere özen göstermek bizi dış dünyadan koparacak ve Türkiye'yi yalnızlığa itecektir. Dış dünyaya kapalı, tecrit olmuş bir Türkiye'nin vatandaşlarına arzu edilen refah ortamını sunması mümkün olmayacaktır. Demokrasi ve insan hakları meselesinde gereken duyarlılığa sahip olmak uluslararası ortamlarda artık sadece politik değil, ekonomik anlamda da rekabet gücümüzü artırabilmenin ön koşuludur. Bu nedenle Türkiye insan hakları konusunu bize dışardan dayatılan bir mesele olarak görme lüksüne sahip değildir.

TÜSİAD olarak demokrasi ve insan hakları bilincinin toplum genelinde yerleşmesi için çaba gösteren herkese teşekkürü bir borç biliyoruz.

Hikmet Çetin:

Sayın Başkan, sayın konuklar,

İnsan hakları gibi, çağımıza damgasını vuran, son derece önemli, güncel ve duyarlı bir konuda toplantı düzenlediği için TÜSİAD'ın Başkanı'nı ve Yönetim Kurulu'nu özellikle kutlamak istiyorum.

Bu toplantıda dile getirilecek, tartışılacak görüşlerin, bundan önce gerçekleştirilen ve "Demokratikleşme Paketi" içinde değerlendirilen diğer toplantılar gibi önemli katkılar sağlayacağını umuyorum. Bu konuda karar verecek olanlara, bu konuda önlem alacak olanlara önemli şekilde yol gösterecektir. Bu toplantı, insan hakları konusunun Türkiye'deki bugünkü durumunu tüm açıklığıyla ortaya koyacaktır ve gelecek düzenlemelere de büyük ölçüde ışık tutacaktır.

Çoğulcu demokrasinin varlığı ve onun "olmazsa olmaz" unsurlarından biri olan insan hakları, her zaman güncelliğini ve önemini koruyacaktır. Türkiye, bugüne kadar her alanda birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmelere imza atmış ve bunların çok büyük bir kısmını da Türkiye Büyük Millet Meclisi'miz değişik tarihlerde onaylamıştır.

Bu anlaşma ve sözleşmelerin önemli bir bölümünü de insan haklarını ilgilendiren anlaşma ve sözleşmeler oluşturmaktadır. Kabul ederek onayladığımız bu sözleşme ve anlaşmalar, ülkemizi bu konuda düzenlemeler yapma yükümlülüğü altına sokmaktadır. İnsan haklarının, Anayasamız ve diğer mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesini panele katılan çok değerli bilim adamlarımız, muhakkak ki önemli bir ölçüde yapacaklardır.

Ancak, önemli olan, bu hakların sadece uluslararası kurallarda, belirli yasalarda, belirli belgelerde yer alması değildir. Ondan çok daha önemli olan, bütün bunların en etkin bir şekilde yaşama geçirilmesi ve korunmasının sağlanmasıdır. Demokratikleşme ve onun ayrılmaz bir yolu olan insan hakları konusundaki bu değerli katkılarından dolayı TÜSİAD'a bir kez daha teşekkür ederken, konu üzerinde birkaç söz söylemek istiyorum.

Değerli konuklar,

Biliyoruz ki, insan haklarının kişisel, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki temel değerlendirmelerini anayasalar düzenlemektedir. Ülkemizde, 1961 Anayasası'nın başlangıç bölümünde insan hak ve özgürlüklerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak, demokratik hukuk devletini, bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak ve sağlamak amaçlan-

mıştı. Oysa, 1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde insan hakları ibaresi yer almamaktadır. Ancak 1982 Anayasası'nın ikinci bölümünde, Cumhuriyetin niteliklerinin başına, insan haklarına salt saygılı olma özelliği konulmuştur.

İnsan hakları ve kamu özgürlükleri, devletin hiç kuşkusuz temel yapısını belirleyen, önemli öğelerdir. Devlet ancak bu temel öğelerin varlığı ve işlerliği ile çağdaş olabilir. 1961 Anayasası'nda öngörülen, "İnsan Haklarına Dayanan Devlet" ibaresi karşısında, 1982 Anayasası'ndaki, "İnsan Haklarına Saygılı Olma" özelliği karşılaştırıldığında, 1982 Anayasası'nın, bu alanda 1961 Anayasası'na göre oldukça geride kaldığı görülecektir. Özellikle Anayasa değişikliklerinin gündeme geldiği bir aşamada bu durumun altını çizerek belirtmek istedim.

Anayasamızda, birçok konuda olduğu gibi, bu alanda da köklü değişiklikler yapma gereksinimi bulunmaktadır.

Değerli konuklar,

1995 yılında, Parti Genel Başkanı olarak birçok arkadaşımızla birlikte uğraş verdiğim, hatta öncülük ettiğimiz bazı Anayasa değişikliklerini sivil yönetim olarak başarmamız, bu konuda son yıllarda attığımız önemli adımlardan biri olmuştur. Elbette ki yeterli değildi, elbette ki ideal değildi ama her konuda olduğu gibi uzlaşmanın sağlanabileceği bir paket, o dönemde gerçekleştirilebildi. Şimdi, bu değişikliklerin öngördüğü uyum yasalarını tamamlamak aşamasındayız ve bugün Meclisimizde, grubu bulunan partilerden oluşmuş "Partilerarası Özel Uyum Komisyonu" bu konularda önemli çalışmalar yapmaktadır.

Sayın Başkan, değerli konuklar,

Toplumun tüm kesimlerinin, örgütlü ya da örgütsüz bütün toplulukların, kuruluşların, özel sektörün, tek tek bireylerin, kısaca tüm yurttaşlarımızın, bugün tartışacağımız, değerlendireceğimiz "İnsan Hakları" konusuna, duyarlı, bilinçli ve oldukça hassas yaklaşımları zorunludur. Demokrasiyi bütün çağdaş değerleriyle ve ulusça özümstedikçe, Türkiyemiz her yönüyle ve her bakımdan en ileri düzeye ulaşabilecektir ve böylece çağı tüm gerekleriyle yakalayabilecektir.

Ülkemizde büyük aydınlanma süreci, Mustafa Kemal Atatürk'le ve O'nun köklü, gerçekçi devrimleriyle başladı. Hiç kuşkusuz bu hareket sürüyor ve sürmek zorundadır. O büyük aydınlanma hareketi ve akışı içerisinde, başarmak zorunda olduğumuz en temel nitelik, insan haklarının ülkemizin onurla taşımakta ve içermekte olduğu bir yüksek değer haline getirilmesidir.

Türkiye'nin insan hakları bakımından bugün bazı sorunları olduğu gözardı ve inkâr edilemez. İnsan haklarındaki eksiklik ve sorunlar, Avrupa ile bütünleşme süreci içerisinde de Türkiye'nin önüne konulan, önemli ve başta gelen sorunlar olmaktadır.

Örneğin, siyasi görüşlerinden ve düşüncelerinden dolayı insanların tutuklu bulunmasını elbette ki içimize sindiremeyiz. Türkiye, bu sorunları aşmalıdır ve elbette aşacaktır. Buna içtenlikle inanıyorum.

Bu önemli toplantının sonuçları, çok önemli etkiler yapacaktır. Konuşmalardan, burada yapılan değerlendirmelerden hepimiz yararlanacağız.

Değerli konuklar,

Cehaleti yok ederek, bilimi başarılı kılmak; işkence ve kötü muameleleri, şiddeti toplum yaşamından atmak; ölüm cezalarını kaldırmak; özgürlüğü bilimin aydınlığında yaşanır-casına insanlığa tattırmak gerekir ve sonuçta dehşeti değil, en ileri toplulukların insanlığa ulaştırmak istedikleri, insan haklarını bütün ülkelerde gerçekleştirmek düşüncesi ile Beccaria bundan tam 234 yıl önce yazdığı “Beşeriyetin Mecellesi” adlı yapıtında bakınız ne diyor:

“Ey aklın ve gerçeğin sessiz ve münzevi hâdimleri (hizmet edenleri), size sevinç ve sadet verebilirim, çok mutlu olacağım. Beşer müdafilerinin sesini duyurmakta etken olan şevk ve heyecanı hassas ruhlara nefh edebilirim (üfleyebilirim), dünyalar benim olacaktır. İnsanlığın mukaddes haklarını müdafaa ve yenilmez hakikatin tarafını tutarak, sesimi yükseltmekle, zulmün ve bazen de aynı derecede iğrenç cehaletin pençesinde çırpınan talihsiz kurbanlardan birkaçını çekip kurtarabilirsem, bunlardan sadece bir tek günahsızın duaları ve döktüğü sevinç gözyaşları, beni diğer bütün insanların haksız ithamlarına karşı teskin ve teselli edecektir.”

Çok değerli arkadaşlarım,

O günden bugüne insanlığın aldığı mesafeler, ivmeler, elbette çok büyük ve önemlidir. Nice kan ve gözyaşı geride kaldı. Dünya, bugün başdöndürücü bir hızla değişiyor, ilerliyor. Ama hâlâ insanlar, dünyanın birçok bölgelerinde, savaşlar yüzünden ölebiliyor. Gaddarlıklar, ihtiraslar yüzünden çile çekiyor. Çocuklar açlıktan, hastalıktan yaşamlarını yitiriyorlar ve bizler haklı olarak insan haklarını tartışıyoruz ve tartışacağız. Çünkü istiyoruz ki, dünya güzel olsun, daha güzel olsun, barış olsun, ülkemiz güzel olsun, insanlık ve insanlarımız bir-

birini sevsin ve kucaklasın. 20'nci yüzyılı geride bırakıyoruz. İçine sığdırdıklarıyla 20'nci yüzyıl, tarihin en uzun bir dönemi olmuştur. Türkiye bu yüzyıla büyük ama hasta bir imparatorlukla girmiş ve çağdaş bir Cumhuriyetle çıkmıştır. Çağdaş, laik ve demokratik Cumhuriyetimiz, geride bıraktığımız 74 yılda birçok büyük başarılarla damgasını vurmuştur. Ancak, yeni bir yüzyıla ve yeni bir döneme giriyoruz, önümüzdeki dönemde yapacağımız, yapmak zorunda olduğumuz, aşmamız gereken daha pek çok konularımız ve işlerimiz var. Tüm güçlüklerle karşın başarmalıyız ve başaracağız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, yani yasama organının, önümüzdeki dönemde, birçok konuların ve sorunların yanında, yapacağı ve başarması gereken en önemli çalışma demokrasinin standartlarını yükseltmek ve insan hakları önündeki bazı anayasal ve yasal engelleri kaldırmak olmalıdır.

Demokrasi bir süreçtir. Hiçbir şekilde bir noktada durup bekleyemezsiniz. Türkiye bu konuda önemli aşamaları geçmiştir, önemli başarılar elde etmiştir. Bunları yeterli göremeyiz. Önümüzdeki dönemde atmamız gereken önemli adımlar vardır. Sorunlarımızın çözümlü ile ilgili parlamento içinde ve dışında önemli bir uzlaşmanın sağlanacağına inanıyorum. Özellikle Anayasada gerekli olabilecek olan değişiklikler, siyasi partiler arasında geniş ve kapsamlı bir uzlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Parlamentomuz en güç dönemlerde dahi uzlaşma sağlanabileceğini ispat etmiş bir Meclis'tir. 21'nci yüzyıla yaklaşırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli bir kurumu olan, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu konuda gerekli duyarlılığı göstererek, başarıyı sağlayacağına inanıyorum.

Bu tür toplantılar çok önemlidir. Önemli katkılar yapmaktadır. Özellikle özel sektörümüzün, sanayicimizin, daha önce, daha çok sendikaların öncülük ettiği bu konularda duyarlı hale gelmesini ve bunları gündeme getirmesini çok önemli görüyorum ve bu bakımdan da TÜSİAD'ı tekrar kutlamak istiyorum. Hepinizi sevgilerle, saygılarla selâmlıyor ve çok teşekkür ediyorum.

2 4 Ş U B A T 1 9 9 8

İNSAN HAKLARI PANELİ

Oturum Başkanı

Halis Komili ~ TÜSİAD Yönetim Kurulu Eski Başkanı

Panelistler

Doç. Dr. Şeref Ünal ~ Adalet Bakanlığı AT Koordinasyon Dairesi Başkanı

Prof. Dr. Murat Belge ~ Helsinki Yurttaşlar Derneği Başkanı

Prof. Dr. Ergun Özbudun ~ Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Bülent Tanör ~ İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

PANELİSTLERİN ÖZGEÇMİŞLERİ

Doç. Dr. Şeref Ünal

1940 yılında doğan Doç. Dr. Şeref Ünal, 1961'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1965-1971 yılları arasında İsviçre'de Bern Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans ve doktora yaptı. 1987'de İstanbul Üniversitesi'nde doçentlik sınavını vererek Devletler Özel Hukuku Üniversite Doçenti ünvanını aldı.

Mesleki kariyerine 1971'de Adalet Bakanlığı'nda başlayan Doç. Dr. Şeref Ünal, 1989'da Bakanlık Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanı oldu. Bu görevleri dolayısıyla birçok uluslararası toplantıya ve başta Medeni Kanun Komisyonu olmak üzere birçok yasanın hazırlık çalışmalarına katıldı. Ayrıca, Türk Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna uyumu için kurulan çeşitli komisyonlarda başkanlık yaptı. Doç. Dr. Şeref Ünal'ın karşılaştırmalı hukuk alanındaki birçok bilimsel incelemelerinin yanında, Yargı Bağımsızlığı (1994), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1995), Milletlerarası Hukuk Açısından Güneydoğu Sorunu (1997) ve Temel Hak ve Özgürlükler (1997) yayınlanmış başlıca eserleridir.

Prof. Dr. Murat Belge

Prof. Dr. Murat Belge, İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitede asistanlık yapan Murat Belge, 1 yıl İngiltere'de Sussex Üniversitesi'nde çalıştı. 1969'da İstanbul Üniversitesi'nden doktorasını aldı. 1982'de üniversitedeki görevinden ayrılarak, İletişim Yayınları Grubu'nda Genel Yayın Yönetmeni oldu. 1964'ten bu yana çeşitli dergilerde birçok makalesi yayınlanan Murat Belge, Joyce, Dickens, Lawrence, Berger ve Faulkner'in eserlerinin Türkçe'ye tercümesini yaptı. 1970'te "Halkın Dostları", 1975'te "Birikim" dergilerinin kurucuları arasında yer alan Murat Belge, "Birikim'de Marx Teorisi, çeşitli dünya meseleleri ve siyaset üzerine yazılar yazdı.

1990'da Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin kuruluş toplantısına katıldı ve bu sivil toplum örgütünün Yürütme Kurulu'nda arka arkaya 2 dönem görev yaptı. Çeşitli görevlerle Kafkaslar ve Kırım gibi sorunlu bölgelere gitti ve birçok uluslararası konferanslara katıldı. Günlük kültürel hayat ile ilgili makalelerini "Tarihten Güncelliğe" adlı kitapta toplayan Prof. Dr. Murat Belge'nin, Sosyalizm: Türkiye ve Gelecek, Marx'ın Estetiği, Türkiye Dünyanın Neresinde?, İstanbul Rehberi, 12 Eylül Sonrasında 12 Yıl, Mavi Yolculuk, Edebiyat Eleştirileri adlı kitapları yayınlanmıştır. Prof. Dr. Murat Belge halen, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin başkanlığı ve Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevlerini sürdürmektedir.

Prof. Dr. Ergun Özbudun

1937 yılında Ankara'da doğan Prof. Dr. Ergun Özbudun, 1962'de Ankara Üniversitesi'nde Kamu Hukuku alanında doktorasını tamamladı. 1963-1966 ve 1971-1973 yılları arasında Harvard Üniversitesi'nde, 1986'da Georgetown Üniversitesi'nde araştırmacı olarak görev yaptı. 1973'te Chicago Üniversitesi'nde, 1980'de Paris Üniversitesi'nde, 1981-1982 yıllarında Columbia Üniversitesi'nde, 1982-1983 yıllarında Princeton Üniversitesi'nde konuk profesör olarak ders verdi. Halen Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyeliği ve Toplumsal ve Siyasal Araştırmalar Merkezi'nde başkanlık yapmaktadır.

Prof. Dr. Ergun Özbudun, Türk Siyasal Bilimler Derneği Başkanlığı, Türk Demokrasi Vakfı Başkan Yardımcılığı, Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Başkan Yardımcılığı ve Demokrasi Dergisi Editörler Kurulu üyeliği görevlerini sürdürmektedir. Çok sayıda Türkçe ve İngilizce eserleri bulunan Prof. Dr. Ergun Özbudun'un bazı eserleri; Türkiye'de Sosyal Değişim ve Siyasal Katılma, Siyasal Partiler, Türk Anayasa Hukuku'dur.

Prof. Dr. Bülent Tanör

1940'da İstanbul'da doğan Prof. Dr. Bülent Tanör, orta öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. 1964'de aynı fakülteye Anayasa Hukuku asistanı olarak atandı. 1969'da "Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası" başlıklı teziyle hukuk doktoru ünvanı aldı. 1978'de "Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar" başlıklı teziyle doçent oldu. Bülent Tanör, 1983-1986 yılları arasında Paris (Nanterre), Dijon ve Cenevre Hukuk Fakültelerinde "konuk profesör" olarak "Üçüncü Dünya'da Demokrasi" konusunda lisans ve lisansüstü dersler verdi.

1992'de profesörlüğe yükseltilen Bülent Tanör, halen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görevine devam etmekte, bu arada "Türk Devrimi" dersleri de vermektedir. Bazı eserleri şunlardır: İki Anayasa (1961-1982), Türkiye'de Yerel Kongre iktidarları (1918-1920), Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Kurtuluş Üzerine 10 Konferans (1918-1922), Kuruluş Üzerine 10 Konferans (1922 ve sonrası), Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri.

Halis Komili:

Sayın konuklar, değerli basın mensupları, TBMM Başkanı Sayın Hikmet Çetin'in ve TÜSİAD Başkanı Sayın Muharrem Kayhan'ın insan hakları konusunun önemi ve kapsamı ile ilgili konuşmalarından sonra, izin verirseniz ben de kısaca bu panelde tartışılmasında yarar gördüğümüz noktaları dile getirmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi demokrasi ve insan hakları alanında çağdaş standartlarla Türkiye'deki yasal çerçeve ve uygulamalar arasında bir uyumsuzluk olduğu Türkiye'deki sivil toplum örgütleri tarafından yıllardır dile getirilmekteydi. Karşı argümanlarda ise genellikle Türkiye'nin özel durumu, coğrafyasının getirdiği tehlikeler ve terörle mücadelenin sürdürülme zorunluluğunun doğurduğu handikaplar dile getirildi. Ancak, terörle mücadele kapsamında alınan önlemlerin, genel olarak kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan uygulamalara yol açtığı da bir başka eleştiri konusu olarak gündeme geliyordu.

Bu çerçevede, öncelikle şiddet içermeyen düşüncenin ifadesi ve bu düşünce etrafında örgütlenilmesi ile ilgili kısıtlayıcı mevzuat ve uygulamalar varsa, bunları ortaya koymak; demokrasi ve insan hakları ihlallerine neden olmadan terörle mücadele etmenin yöntemleri varsa, bunlar üzerinde tartışmak başlıca ihtiyaç olarak ortaya çıkıyor.

Öte yandan, ayrılıkçı teröre karşı alınan önlemlerin, bölge insanının dil, kültür ve ifade özgürlüklerini kısıtladığına ilişkin iddialar, özellikle uluslararası platformlarda kullanılan bir argüman olagelmekte. Mevzuatta ve uygulamada bu argümanları besleyecek neler var, bunlarla ilgili neler yapılabilir, bu noktaların da açıklığa kavuşturulmasını dilemekteyiz.

Tabii uluslararası platformlar sözkonusuyken, Batı dünyasının insan hakları konusuna bugün nasıl yaklaştığı, bu yaklaşımı dış politikasına nasıl yansıttığı ve bu bağlamda Türkiye'ye nasıl baktığı da ele alacağımız konular arasında yer almalı.

Yelpazeyi tamamlamak için iki önemli unsur daha katmak gerektiğine inanıyorum: Birincisi çok güncel bir konu; ülkemizde din-devlet ilişkileri, laiklik ve dinsel özgürlükler konularında yeni düzenlemelere ihtiyaç var mı? İkincisi de, sağlık, eğitim, ekonomi, sosyal hayat gibi siyaset ve hukuk dışı alanlarda insan hakları konusunun hangi tezahürleri var, bu alanlarda durum nedir?

Kısaca sergilemeye çalıştığım bu temalar yelpazesini tabii bir asgari zemin olarak görüyorum. Değerli konuşmacılarımızın elbette çok daha geniş ufukları, birikimleri var. Zaten bunları yansıtmak için buradalar. Ama biz bu asgari zemini, bir boşluk bırakmadan oluşturabilirsek, tartışmalardan daha yüksek bir verim alabiliriz kanaatindeyim.

Şimdi ilk panelistimiz Doç. Dr. Şeref Ünal'dan sunumunu yapmasını rica edeceğim.

Doç Dr. Şeref Ünal:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Sayın Başkanı, sayın bakanlar, değerli konuklar, bayanlar, baylar,

Panelimizde çok çeşitli konular ele alınacak; bize tanınan bu kısa sürede bunların hepsine ayrıntılı bir şekilde değinmek maalesef mümkün değil. Bunun için ben, ana başlıkları itibariyle, sayın başkanın belirttiği ifade özgürlüğü, terörle mücadele ve din-devlet ilişkileri üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Şimdi son yıllarda ülkemizde ifade özgürlüğünün çok aşırı bir şekilde kısıtlandığı doğrultusunda ağır eleştiriler ve iddialar var. Bunların gerçeklik payı nedir? Mukayeseli hukuk açısından bu konuya değinmek istiyorum. Bu eleştirilerin odak noktasını Türk Ceza Kanunu'nun 311 ve 312'nci maddeleri ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 8'nci maddesi oluşturmaktadır.

Kuşkusuz demokratik bir toplumda, her özgürlükte olduğu gibi, ifade özgürlüğünün de sınırları vardır. Bunların sınırları en ileri demokrasilerde belirlenmiştir ve bizde de böyledir. Suçu öven, şiddeti teşvik eden ya da mazur gösteren, ülke bütünlüğü ve kamu düzenini tehlikeye atan düşünce açıklamaları her ülkede çeşitli kısıtlamalara tabidir.

Diğer devletlerin uygulamalarından bazı örnekler vermek istiyorum. Örneğin, Kuzey İrlanda'da 1971-1994 yılları arasında radyo ve televizyona Kuzey İrlanda'daki terör olaylarıyla ilgili olarak yayın yasağı konmuştur. Bu yasak, 1988-1994 yılları arasında bütün İngiltere'ye teşmil edilmiştir. Bu sürede İngiliz basını son derece özenli bir tutum sergilemiş ve kendi kendini kısıtlayarak terörle ilgili olaylarda halkı heyecana, galeyana getirecek ve kışkırtacak yayınlar yapmaktan özenle kaçınmıştır. Bu bağlamda yapılan uygulamalardan bir iki örnek vermek istiyorum. Mesela, Mandela'yla yapılan bir söyleşiye yayın yasağı konmuş. Mandela şöyle diyor: "IRA kendi mukadderatını belirlemek üzere kurtuluş mücadeleleri yapmaktadır. Onlar yabancı bir devlet olan İngiltere'nin sömürgeliğinden kurtulmak istemektedirler. Biz sömürgeciliğin her türüne karşıyız, buna karşı mücadele edenleri destekliyoruz." Mandela'nın bu söyleşisine televizyonda yayın yasağı konmuş.

Fransa'da keza benzeri yasaklar var. Basın Kanunu'na göre siyasi sistemin temellerini sarsmak ve kamu düzenini tahrip etmek maksadıyla eleştiride bulunmak yasak Fransa'da. Hatta bu tür yayınlarla, devletin temelini tahrip etmek doğrultusunda yapılan yayınlar sonucu bir suç işlenmemiş olsa bile, bazı durumlarda bu dahi cezalandırılmaktadır. Örneğin, Vietnam savaşını protesto ederek, halkı bu savaşa son verdirmek amacıyla eylemde bulunmaya çağırmak ya da anarşist veya bölücü propaganda yapmak bu bağlamda suç sayılarak cezalandırılmıştır.

Almanya’da da benzer örnekler var. Alman Ceza Kanunu’nun 90’ncı maddesine göre, hür demokratik temel düzeni yıkmaya yönelik yayınlar ve eleştiriler yasaktır. Örneğin, 1996 yılında, Kızıl Ordu Çetesi teröristlerinin, devlet tarafından sistematik olarak öldürüldüğü yolunda yapılan yayın cezalandırılmıştır. Yine Almanya’da bir gazetede, Alman yazar Kurt Tucholsky’nin “askerler katildir” şeklindeki yorumu cezalandırılmış. Alman Anayasa Mahkemesi, şikâyet üzerine mahkemenin bu hükmünü iptal ediyor, bunun üzerine Almanya’da tabiri caizse kıyamet kopuyor. Bu bağlamda Alman Anayasasının 18’nci maddesi çok ilginç bir hüküm ihtiva ediyor. Buna göre, temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması halinde, bunları kötüye kullananlar bu özgürlüklerini kaybediyor. Bu kaybettirmenin kapsamı ve uygulaması konusunda Anayasa Mahkemesi yetkili.

Türkiye’ye geliyoruz. Türkiye’de ifade özgürlüğünün aşırı bir şekilde kısıtlandığı yolundaki iddiaların tümü terörle bağlantılıdır. Bunlardan bazı örnekler vermek istiyorum. Bunlar günlük, marjinal gazetelerimizde yer alan başlıklar ve yayınlar. Mesela, “PKK, bir kişiyle başlayıp, milyonlarla kucaklaştı.”, “17 yılda 100 yıllar savaşı”, “Dayatılan soykırıma karşı çıkın”, “Gerilla, saldırılarını arttırdı”, “Asker, terör estirdi”, “TC, Kürt ulusal muhalefetinin ezdirilmesi yönünde bir işleve sahiptir”, “Derin ve gizli devletin yürüttüğü kirli savaş”, “Kürt halkı, özgürlüğünü istemekte, bunu gerçekleştirmek için direnme hakkını kullanmaktadır. Özel savaş sonuna dek geliştirmek kararlılığındadır”. Bunlar günlük gazetelerimizde, marjinal gazetelerde yer alan başlıklar ve yorumlar. Bunların hepsi terörü överek, destekleyerek, cesaretlendirerek, ülkenin huzur ve güvenliğini bozmaya yönelik çabalardır. Hemen belirtmelidir ki, benzer ülkelerin hiçbirisinde bu boyutta bir terör olayı yok. İngiltere’nin terörüyle, Türkiye’nin terörü bambaşka boyutlarda.

Tabii ülke bütünlüğünü savunmak, bir devletin ana görevi ve varoluş nedenidir. Bu ülkede can ve mal güvenliğini sağlamak, devletin ana görevidir. Şimdi geliyoruz ortak ölçü olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne. İfade özgürlüğü de dahil, temel hak ve özgürlükler Sözleşmede ortak standartlar, asgari değerler olarak düzenlenmiş. 10. maddede ifade özgürlüğü güvence altına alınıyor. 10. maddenin 2. fıkrasında da bunun hangi hallerde kısıtlanabileceği belirtiliyor. Burada çok ilginç olan, 2. fıkranın giriş cümlesinde yer alan bir ifade. Burada ifade özgürlüğünün kullanılmasının görev ve sorumluluklar yüklediği belirtiliyor. Yani ifade özgürlüğünden kimler yararlanacaksa, o kişi bu özgürlüğünü kullanırken bir sorumluluk taşıyor. Bunun anlamı, Türkçemizdeki bir deyişle, “Herkesin ağzından çıkanı, kulağının duyması”. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, ifade özgürlüğünü kısıtlamak şu hallerde mümkün: ülke bütünlüğü, ulusal güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, sağlık ve ahlakın korunması, başkalarının şeref ve haysiyetlerinin korunması, yar-

gı erkinin otorite ve saygınlığının sağlanması. Ancak bu kısıtlamaların keyfilikten uzak, yasal, amaca uygun ve ölçülü bir şekilde yapılması lazım.

Şimdi Türkiye hakkındaki şikayetler var bu bağlamda. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesi ve Ceza Kanunu'nun 311. ve 312. maddeleri bağlamında yapılan tam 26 tane başvuru var. Bunlardan iki tanesi sonuçlanmış şimdiye kadar. Bunları örnek olarak vermek istiyorum. Bir tanesi Mehdi Zana ile ilgili. Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir ifadesi yüzünden, Zana bir yıl hapis cezasına mahkum edilmiş. İfade şöyle: "Ben, PKK'nın milli kurtuluş hareketini destekliyorum. Öte yandan katliamlara taraftar değilim, herkes hata yapabilir. PKK, kadın ve çocukları hata ile öldürmektedir." Bu ifadesi yüzünden 1 yıl hapse mahkum olmuş.

Terörle mücadelenin demokratik ilke ve yöntemler çerçevesinde ve insan haklarına saygılı bir şekilde yapılması zorunludur. Ama terörle mücadele o kadar güç bir görev ki, saldırının nereden, ne zaman, kimden geleceği belli değil. Bu bakımdan çok güç bir uğraş. Terörle mücadelede, normal yasal sınırlar içinde kalınmak zorunlu. Ancak, olağanüstü durumlarda normal yasalar yeterli olmayabilir. Bu gibi durumlarda milletlerarası hukuk ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olağanüstü önlemlere başvuru yetkisini tanıyor. Ancak bu hallerde dahi hukuk çerçevesinde kalınmak zorunlu. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi bu yetkiyi vermiş. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesine göre de bu gibi durumlarda önlem almak mümkün.

Türkiye bu bağlamda olağanüstü hal ilan etmiştir, bölgede bir mücadele yapılmaktadır. Tabii bu mücadelenin belirli sınırlar içinde, hukuki çerçevede yapılması zorunludur. Burada da en büyük güçlüğümüz kanımca denetim yoksunluğudur. Burada üç tür denetim söz konusu olabilir: idarenin kendi yapısı içinde hiyerarşik denetim, siyasi denetim ve yargı denetimi. Hiyerarşik denetimden beklenen faydalar maalesef sağlanamıyor. Siyasi denetim olarak, dört ayda bir olağanüstü hal uzatılıyor Meclis'te. Fakat olaylar ayrıntılı bir şekilde görüşülemiyor, rutin bir işleme dönüşmüş durumda. Yargı denetimi, hem milli mahkemeler hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce yapılıyor. Milli mahkemelerin denetiminde bir zafiyet var. Bunu açıklıkla belirtmek lazım. Çünkü bu konuda bazı yasal engeller de var. Mesela, Memurin Muhakematı Kanunu ve kanun hükmündeki kararnamelerde yer alan bazı hükümler, milli mahkemelerin denetiminin etkinliğinin maalesef yitirilmesine sebep olmuştur. Bu yüzden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devreye girmiş, adeta Türk mahkemelerinin yerine geçerek, ilk derece mahkemesi gibi iç hukuk yolları tüketilmeden bu davalara bakar hale gelmiştir. Mahkeme kararında vurgulanan şudur, -ki bizim için çok önemli bir ölçüdür-, "Türkiye'nin hukuk düzeni, mevcut yasaları ve yargı sistemi bu haksızlığı te-

lafi edecek düzeydedir. Ancak bunlar yaşama geçirilememiştir.” Bu çok önemli bir şey, bütün sorun uygulamadan kaynaklanıyor.

Şimdi son olarak, birkaç dakikalık zaman içerisinde, çok güncel olan din-devlet ilişkileri konusuna değinmek istiyorum. Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan laiklik ilkesi, Anayasanın 2. maddesinde belirtilmiştir. Bu ilkenin önemini vurgulamak ve İslamın demokrasi kavramıyla bağdaşmayan, teokratik devlet anlayışına geri dönüş yollarını tıkamak için 4. madde ile 2. maddedeki hükmün değiştirilmesi yasaklanmıştır. Bunlarla da yetinilmemiş, 14. madde var (temel hakların kötüye kullanılması), 24. madde var, 68. ve 69. maddeler var. Böylece adeta düğüm üstüne düğüm atılmak suretiyle laiklik ilkesi pekiştirilmiştir. Anayasa böylece devletin temeli olan laiklik ilkesini en üstün hukuk normlarıyla güvence altına almıştır. Ve böylece artık Anayasa’yı değiştirmeye elverecek bir çoğunluğa sahip olan bir siyasi parti veya partiler koalisyonu, bu hükümleri değiştirmek imkanından yoksun. Ayrıca Siyasal Partiler Kanunu’ndaki yasaklarla siyasi partilerin de önü kesilmiştir.

Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, din-devlet ilişkileri ve onun etkileri konusunda iki önemli kararı var. Bunlar, ölçü olmak bakımından son derece dikkate değer, bunları nakletmek istiyorum. Bir tanesinde, Hollanda’dan bir başvuru var. Hollanda başvurusunda deniyor ki: “İnsanların başına gelen her türlü felaket ve iyilik, mükâfat ve mücazat, Tanrı’nın takdirindedir.” Bizim İslâm Hukuku’nda da, mukadderat, pre-determinizm, pre-destinasyon var, bizde de böyle. Şikâyetçi ardından: “Devlet sigorta sistemleriyle insanlar üzerindeki bu riski alıyor. Bizi mecburi sigorta yaptırmak zorunda bırakıyor ve bu durum benim din ve vicdan özgürlüğüme aykırı” diyor. Biri trafik sigortası konusunda şikayette bulunmuş, “trafik sigortası yaptırmak istemiyorum” diyor. Şimdi bir taraftan ilahi kurallar var, bir taraftan dünyevi kurallar var. Komisyon diyor ki: “Bu inancınızı sürdürmekte serbestsiniz, ancak trafik sigortası konusundaki mevzuat, trafik kazalarının kurbanı olabilecek kişilerin menfaatlerini korumaya yönelik bir düzenlemedir ve Sözleşmeyle uyum halindedir.” Şimdi burada ilahi kurallarla, dünyevi kuralların çatışmasını görüyoruz. Burada öncelik, dünyevi kurallarda; çünkü dinî kurallar, bir yerde yetersiz kalıyor.

Diğer bir davada, devletin din karşısındaki tutumu söz konusudur. Avusturya’dan yapılmış bu şikâyet. Küçük bir kasabada bir film gösteriliyor, bu filmde kilise ve din duyguları tahkir ediliyor, küçük düşürülüyor. Mahkeme şikâyeti incelemiş, diyor ki: “İfade özgürlüğü dinî eleştirileri de kapsar, bu nedenle inanç sahipleri bu eleştirilere katlanmak zorundadır. Ancak eleştirinin de bir sınırı vardır, bu sınır aşıldığında, devlet seyirci kalmaz ve inanç sahiplerinin yanında yer alır.” Mahkemeye göre somut olayda bu sınır aşıldığından, mahkeme filmin gösterilmesini yasaklamış ve böylece küçük ve muhafazakâr bir kasabada

bu yüzden olaylar çıkmasını önlemiştir. Söz konusu karar, laiklik ilkesinin bir dinî inanca sahip olanlar kadar, inanmayanların da düşüncelerini de göz önüne almıştır. Devletin din bağlamında tarafsız bir hakem konumunda olduğu belirtilmiştir. Ancak denge bozulunca devlet müdahale ediyor. Benzer bir hüküm bizim Türk Ceza Kanunu'nun 175. maddesinde var. Buna göre "Allah'a veya dinlerden veya bu dinlerin peygamberlerinden veya kutsal kitaplarından veya mezheplerinden birine hakaret eden kişiye şu kadar ceza verilir."

Laik devlet ilkesi ve din bağlamındaki devlet-vatandaş ilişkisi, devrim kanunlarının en başında gelen Medeni Kanun'da çok veciz bir şekilde ifade edilmiş. Çok uzun birşey, kısa bir pasajı okumak istiyorum. Şöyle diyor 1926 yılında Medeni Kanun'da: "Şüphe yoktur ki kanunların gayesi, herhangi bir örf ve adet veya yalnız vicdanla alakadar olmasını icap eden ahkam-ı diniye değil, siyasi, içtimai, iktisadi, milli vahdetin, her ne pahasına olursa olsun temini ve tatminidir. Asr-ı hazır medeniyetine mensup devletlerin ilk farikası, din ile dünyayı ayrı görmektir. Bunun aksi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimselerin vicdanlarına tahakküm olur. Din, devlet nazarında vicdanlarda kaldıkça muhteremdir, masundur."

Teşekkür ediyorum efendim.

Halis Komili:

Sayın Ünal'a teşekkür ediyorum. Bu arada Sayın Başbakan'dan bir telgraf var: "Yoğun programım nedeniyle, düzenlemiş olduğunuz "İnsan Hakları" konulu toplantıya katılmadığım için üzgünüm. Nazik davetinize teşekkür ederim. Her insanın sahip olduğu temel hakları, ancak özgürlükçü ve katılımcı demokrasi içinde geçerli ve sürekli olacaktır. Bu çerçevede, insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, demokrasiye sarsılmaz bir bağlılık içinde bulunan ülkemizin de idealidir. İnsan haklarına saygı ve bu hakların demokrasiyle doğrudan bağlantısı çerçevesinde, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi için kararlılık ve uluslararası dayanışma ve bütünlüğün önemine inanarak, gereken çaba ve düzenlemeler yapılmaya devam edilecektir. Bu düşüncelerle, toplantınızın başarılı geçmesini diliyorum, size ve şahsınızda tüm konuk ve konuşmacılara sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Mesut Yılmaz, Başbakan."

Sayın Belge buyrunuz efendim.

Prof. Dr. Murat Belge:

Günaydın. Halis Bey'in bizleri tanıtırken söylediği gibi ben akademisyenim, ama İngiliz Edebiyatı hocasıyım. Yani insan hakları, hukuk, demokrasi konularında bir akademik sı-

fatım yok. Bu konularda epey uğraşıyorum, yazıyorum vs. ama bunların amatörüyüm. Bu konulara ilgim, bağlılığım, dediğim gibi akademik birşey değil, vicdani bir tavır alış. Belki onun sonucu olarak da bu konuları tartışırken, acaba doğru mu söyledim, yanlış mı söyledim, birşeyi abarttım mı diye pek fazla kaygı duymuyorum. Bunun diplomasisi de beni ilgilendirmiyor. Mümkün olduğu kadar içimden geldiği gibi, inandığım gibi konuşmayı tercih ediyorum.

Bu çerçevede de Türkiye’de demokrasi, insan hakları üzerine bir ilk genel değerlendirme yapmak gerekirse, şimdiye kadar burada söylendiği gibi olumlu bir yerlerde olduğumuz kanısında değilim. Bir hayli felaket bir noktada olduğumuz kanısındayım. Bunun uzun boylu detaylarına girmeyeceğim. Pek çok raporlar, şunlar bunlar alınabilir, şurada şu olmuş, burada bu olmuş denilebilir, bir çoğumuzun zaten bildiği şeyler. O ayrıntılara girmeden, sadece “Susurluk” demek bile zaten hepimizin zihninde bir hayli uzun ve uçları oldukça karanlık koridorlar açıyor. Yani gerçeklik aşağı yukarı bu merkezde.

Sayın Halis Komili açış konuşmasında, bu panelde değinmekte yarar olacak konuları sıraladı. Bunlar, insan haklarından çok, bence Türkiye’deki temel demokrasinin konuları. Ve insan haklarının, demokrasinin niteliğini yükseltmek denildiğinde, benim ilk ağızda aklıma gelecek şeyler, demokrasinin altyapısı diyebileceğimiz hususlar olabilir. Bunu bir eleştiri olarak söylemiyorum. Bu sorunların, bu kadar ciddi, acil sorunlar olarak durduğu bir ülkede zaten önce onlardan lafa başlamak gerekiyor. Ama nitelik yükseltmek deyince, -bunu parantez içinde söylüyorum-, her çeşitten eğitimi temel alarak, aile içi eğitimi, resmi milli eğitim sistemi içinde yapılan eğitimi, toplumun katılım yoluyla siyaset hayatında edineceği eğitimi, bütün bunlarla Türkiye çapında bir nitelik yükseltmesinin yollarını düşünmek durumundayız, Hikmet Çetin’in dediği gibi eğer kağıt üstünde gerçekleşmiş bir takım şeylerle yetinmeyip, demokrasinin de insan haklarının da gerçekten yaşanan birşey olmasını istiyorsak. Ama ben çok yaşanan birşey olduğu kanısında değilim. Zaten kavram olarak bir hayli yeni. Burada elbette devlet-sivil toplum diye ayırırsak, sorumluluğun büyük kısmı devlette kalır. Ama sonunda bileşik kaplar kuralı her toplumda geçerli olduğu için, bir tarafta bütün bozukluklardan suçlu bir yapı olarak devlet, öbür tarafta da saf, masum bir toplum manzarası da göremiyorum. Yani insan hakları ihlallerini herhalde sadece hep bildiğimiz ve sözünü ettiğimiz işkencelerden bahsederek bitiremeyiz. Ailede çocuğun, kadının dayak yemesinden başlayan, toplumsal hayatımızın dokusuna, gözeneklerine sinmiş bir kültür var. Bununla mücadele etmek durumundayız. Bu da ciddi birşey. Onun için de sorunların adını koyarak, örtmeye çalışmadan bu sorunların üzerine gitmek gerekir sanıyorum.

Sayın Şeref Ünal'ı dinlerken aklıma bir olay geldi. Onu da geçerken söyleyeyim. 12 Mart günlerinde, Nihat Erim Başbakanken, yine Anayasa tadilatı söz konusu oldu. 1961 Anayasası fazla gelmiş, daraltılmak isteniyor. O zaman Nihat Erim çeşitli maddelerde nasıl değişiklikler düşünüldüğünü açıklamak için: "İşte bakın Alman Anayasası öğretim konusunda şöyle şöyle maddeler içeriyor, işte Japon Anayasasında böyle bir madde var" diye açıklama yapıyor. Sonra bunları biraraya getirince şöyle bir manzara ortaya çıkardı: Çeşitli anayasalar var, tabii her ülke kendi hukuk tarihi içerisinde bazı kısıtlayıcı hükümler de getirmiş. Ama şimdi Alman Anayasasında, Japon Anayasasında, Fransız Anayasasında, bütün olarak baktığınızda sadece bu kısıtlayıcı maddeler yok. Yani özgürleştirici bir sürü maddenin arasında bir-iki tane de kısıtlama var. Ama 12 Mart mantığı sadece kısıtlayıcıları toplayıp biraraya getirmek ve ona göre yeni bir sistem çıkarmak şeklinde çalışmıştı. Şimdi düşünce özgürlüğünü başkaları da kısıtlıyor, mesela İrlanda örneği verildi, yayına yasak konuyor vs. Evet, bunlar vardır ama bunların bir ölçüsü ve bir düzeyi var. Yani "orada da var, eh o zaman bizde de olsun" denecek kadar basit bir durum değil bu. Hatırlıyorum, İngiltere'deydim, BBC iki IRA liderini televizyonda konuşturdu. Onun üzerine Thatcher kıyame-ti kopardı: "Bu vatana ihanettir" dedi. Hep derler, böyle politikacılar vardır bütün dünyada. Bunun epey bir kavgası oldu, sonunda BBC yine IRA liderlerini, savaşçılarını televizyona çıkardı. Yalnız yüzlerini örterek çıktılar ve konuştular. Kural olarak da bu mülakatlar kendi seslerinden verilmedi, onların söylediği kelimeleri bir BBC dublörü okudu. Yani BBC bu meseleyi böyle aştı. Hatta şimdi bu yasaklar ortadan kalktı, en çok dublörler şikâyetçi.

Türkiye'de bizim yetkililerimiz demokrasiyi sevmiyor diyemeyeceğim; hatta belki tersi geçerli, çok fazla seviyorlar. Çok fazla gözlerinde büyütüyorlar demokrasiyi. Türkiye'nin siyaset kültüründe demokrasi, adeta cennete nail olmak gibi birşey. Benim o kadar fazla saygım yok bu demokrasi denen kavrama. Ben bunu biraz daha basit, pragmatik birşey olarak görüyorum. Şöyle açıklayayım; demokrasi, bazı toplumların bir takım sorunlarını çözmek için başvurdukları bir yöntemdir. Tabii her toplum bunu yapmayabilir. Başka yöntemleri deneyenler de vardır, bunlar da bir hayli boldur. Şu noktaya varmak istiyorum, demokrasi bütün sorunlar çözüldükten sonra bizim varacağımız cennet değildir. Oysa Türkiye'nin siyasi kültüründe bu ikinci anlayış genellikle ağır basıyor ve biz her zaman demokrasi dediğimizde, yaklaşık şöyle bir cevapla karşılaşırız: "Tamam demokrasiye inşallah varacağız. Fakat önce şu sorunumuz var, şunu bildiğimiz yöntemle, -tabii demokratik olmayan bir yöntem-, bir çözelim, ondan sonra yolumuz açılır, inşallah demokrasiye geçeriz." Bir zamanlar yakın tarihimizde komünist tehlike vardı, onu çözene kadar demokrasiyi bir miktar bekletmek gerekiyordu. İşte bölücü tehlike var, o çözülene kadar maalesef biraz daha de-

mokrazi bekleyecek. Laikliğe karşı tehlike var, Şimdi onu da bildiğimiz yöntemlerle bir çözelim. Fakat tuhaf bir Şekilde, 60 yıl, 70 yıl geçiyor, bütün bunlar da bir Şekilde çözülüyor ya da çözülmüyor da aslında, fakat bir türlü demokraziye vakit gelmiyor. Bu da teorik yüzme öğrenmeye benziyor. Bir yandan demokrazi Őöyledir, böyledir diye konuŐabiliyoruz ama bir türlü o denizin içine girip yüzme imknına kavuŐmadıęımız için, o denize bir gün nasip olur da girersek baŐımıza neler gelecek, onu da tam olarak bilemiyoruz. Zaten bu da bir gerekçe. “Demokrazi olursa suistimal edilir, fazla düşünce özgürlüğü verirse birileri suistimal eder, Güneydoğu sorunlarında daha yumuŐak davranırsak birileri suistimal eder” diye bir gerekçe.

Sayın Halis Komili’nin belirttiği, TÜSİAD’ın bu panelde tartışılmasında yarar gördüğü konulardan birinde, Şiddet içermeyen düşüncenin ifadesi ve örgütlenmesi konusunda görüŐümüz soruluyordu. Bunlar aslında birkaç genel Şey söylenip, bitirilecek konular benim açımdan. Ondan sonra bunları aramızda tartıŐabilirsek, daha anlamlı olur. Çünkü mesela düşünce özgürlüğü elbette gerçekleŐmelidir ve Şiddet içeren, içermeyen gibi ayrımları da çok fazla önemli saymıyorum. Bakın gene Sayın Şeref nal PKK basınından bazı başlıklar okudu. Bunlar bayağı Şiddet içeren yahut hakaret içeren baŐlıklardı. Fakat ne oluyor pratikte? Yani bizim bunları yasak etmemiz, o gazetenin çıkmasını, o lafların orada söylenmesini engelliyor mu? Hayır, o yayın çıkıyor, yayınlı ilgilenen insanlara gene ulaŐıyor, aslında pratikte birşey engellenmiŐ değil. Eğer daha genel bir düşünce özgürlüğü ortamında, bunun temelinde yatan sorunu basında, Őurda burda özgürce tartıŐabilme imknına sahip olsak, Şu anda marjinal dediğimiz o yayın çok daha marjinal olabilir. Büyük bir ihtimalle olacaktır. Ayrıca onun o Şekilde yayınlınması da herhangi bir yasal tedbirle engellenmesi mümkün olmayan birŐeydir, sonuçları ortada. Hatta bu tür yayınları okuyabilsek, belki biz de olup biten hakkında daha sağlam değer yargıları edinebiliriz. Örneğin, PKK’nın bir yayın organında Abdullah calan’la yapılmış bir mülakat okudum. Gelmiş dört gazeteci, diyorlar ki: “Serok Apo, sana Şimdiye kadar birçok gazeteci geldi, askeri strateji sordu. Biz sana bunları sormayacağız. Bambaşka birşey soracağız: “Sen, nasıl sen oldun?” Serok Apo da, “Bu çok önemli bir soru” diyor ve kendisinin, nasıl kendisi olduğunu aıkılıyor: “Küba’da, in’de devrim yapmak mesele değil” diyor, “Sen geleceksin de bizim bu aŐaęılık Kürt halkıyla devrimi bu hale getireceksin”. Şimdi bunu marjinal dergide değil de herkesin okuması, Serok Apo’nun kafa yapısı hakkında oldukça aydınlatıcı olabilir. Yani sonuç olarak ben, düŐünceden de, bilgiden de korkmam.

Evet, demokrasi, sorunları çözenin basit, pragmatik bir yoludur. Sayın Halis Komili'nin dediği gibi, mesela bizim demokrasiye bir türlü geçemeyiş nedenlerimiz arasında coğrafya da sayılmıştır. Ben kontrgerilla derken 1970'lerde, albay olduğunu söyleyen bir kişi bizzat gelerek önce etrafımızdaki komşularımızı saydı ve: "Sen solcusun, Avusturya'da olsaydın, demokrasi, insan hakları olabilirdi, burada olmaz" dedi. Ardından niçin Türkiye'de olamayacağının coğrafi gerekçelerini açıkladı. Yani şimdi coğrafyadan ötürü insan hakları ve demokrasi olmaması ilginç bir açıklama tarzı, ama burada geçerli. Bunu yıllardır dinledik.

Sonuç olarak da "demokrasi suistimal edilir" mantığı, aslında bu topluma bir tür hakaret. Başka memleketlerde olabiliyor. Demokratik rejimleri kimse suistimal etmiyor, devlet batmıyor, vatan bölünmüyor vs. Ama biz Türkiye'de demokrasiyi, insan haklarını tam anlamıyla uygularsak, o zaman bu felaketlerden kurtulmamıza imkân yok, o halde biz biraz daha aşağı düzey birşeyiz demek isteniyor aslında. Öyle bir insan topluluğuyuz ki, ne insan haklarına çok fazla liyakatımız var, ne demokrasiye çok fazla hakkımız var. Böyle yaşamak istiyorsak, yaşayalım.

Halis Komili:

Sayın Belge'ye katkıları için teşekkür ediyorum. Şimdi Sayın Ergun Özbudun, buyrunuz efendim.

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Sayın Bakan, sayın milletvekilleri, değerli konuklar,

Ben konuşmamı, Türkiye'de insan hakları sorununun yurt dışından nasıl görüldüğü, Avrupa'nın bizi nasıl değerlendirdiği eksenine oturtmayı düşünüyorum. Zaten benden de bu konuda bir konuşma yapmam istenmişti.

İnsan hakları alanında son yaklaşık 50 yılda meydana gelen en büyük değişikliklerden bir tanesi, insan haklarının artık bir iç hukuk konusu olmaktan çıkıp, bir uluslararası hukuk konusu haline gelmesidir. O kadar ki bugün bir uluslararası insan hakları hukukundan bahsedilmektedir, hatta uluslararası bir insan hakları hukukundan söz edilmektedir. Bu konuda tarihî bir dönemeç noktası, Avrupa Konseyi bünyesinde 1950 yılında imzalanan, İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunması'na Dair Sözleşme'dir. Buna kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi denilmektedir.

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden biri olmak itibariyle, bu sözleşmeyi başlangıcından, yani 1950'den beri imzalamış olduğu halde, 1980'lerin sonlarına ve 1990'ların başlarına gelene kadar bu sözleşmenin kurduğu denetim mekanizmalarının dışında kalmış. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin önemi şudur. Şüphesiz ki bu insan hakları alanında ilk haklar bildirgesi değildir, bunun menşei Fransız İhtilali'ne kadar çıkmaktadır, İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ve daha yakın bir tarihte Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Demeci gibi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin özelliği, insan haklarını sadece ilan etmekle yetinmeyip, bunların ihlali hakkında bir müeyyide koymuş olmasıdır. O da sözleşmenin kurduğu mekanizma sayesinde gerçekleşmektedir. Sözleşme, ihlalleri değerlendirmek için, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı olmak üzere iki organ kurmuştur. Kendi ülkesinde bir insan hakkı ihlaline maruz kalan bir vatandaş, iç hukuk yollarını tükettikten sonra, Komisyon'a, ve Komisyon yoluyla da Divan'a başvurma yetkisine sahiptir. İşte Türkiye, aşağı yukarı 40 sene bu mekanizmanın dışında kaldıktan sonra, 1987 yılında Komisyon'a bireysel müracaat hakkını kabul etmiştir. 1990 yılında da Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın bağlayıcı yargı hakkını kabul etmiştir. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tüm denetim mekanizmasına bu yıllarda Türkiye ortak olmuştur. Aynı yıllarda Türkiye, bazı önemli insan hakları sözleşmelerini de imzalamış ve onaylamıştır. Bunlar arasında gene Avrupa Konseyi bünyesinde 1987'de imzalanan, İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Ceza ve Muamelelerin Önlenmesi Sözleşmesi bulunmaktadır. Bu sözleşmeyi ilk onaylayan devlet Türkiye'dir. 1988 yılında bu sözleşme onaylanmış ve Türkiye, sözleşmenin bir parçası haline gelmiştir. Bu sözleşme kısaca, İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) olarak bilinen bir komisyon kurmuştur. Komisyon, üye ülkeleri ziyaretle, bu ülkelerde insan hakları alanında, özellikle kamu otoritelerinin, polis yetkililerinin ve hapishane yetkililerinin işkence ve kötü muamele edip etmediklerini incelemekte ve bir rapor vermektedir. Türkiye gene, bu sefer Birleşmiş Milletler bünyesinde imzalanan İşkenceye ve Küçültücü Muamelelere Karşı Sözleşme'yi de imzalamış ve onaylamıştır. Bu sözleşmenin tarihi 1984, Türkiye'nin onaylama tarihi 1988'dir. Gene bu yıllarda Avrupa Sosyal Şartı onaylanmıştır. Şüphesiz ki bu adımlar, önemli bir atılım oluşturmaktadır. Ne yazık ki Türkiye bu denetim mekanizmasına ortak olduktan bu yana geçen aşağı yukarı 10 sene içinde, Türk insan hakları mevzuatının, Avrupa standartlarına tam olarak uyum sağlaması amacı gerçekleşmemiştir. Bunda, eskiden kalma bazı düşünce ve önyargıların etkisi vardır.

Türkiye'de birçok makamlar ve kişiler, insan hakları hukukunun, uluslararası bir hukuk olduğu gerçeğini kabul etmemekte ve bunu bir milli hukuk meselesi olarak görmeye de-

vam etmektedirler. Dolayısıyla yapılan eleştirilere ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nda alınan mahkumiyet kararlarına karşı psikolojik bir tepki var. Yani "Benim işime niye karışılıyor?!" şeklinde özetlenen ve bu uyarıların ya da bu mahkumiyetlerin çifte standart oluşturduğunu ileri süren görüşler Türkiye'de sık sık dile getirilmektedir.

Aslında elbette Avrupa Konseyi, bu standartları sadece Türkiye'de değil, yeni ve eski bütün üye ülkelerde aramaktadır. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini üye kabul ettiği zaman aradığı standartlardan bir tanesi de, bunların anayasalarıyla ve temel mevzuatlarıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin gereklerine uygun olmalarıdır. Yeni üyelere aranan standartların, Türkiye gibi eski üyelere aranması gerekeceğinde kuşku yoktur. Türkiye bu konuda imtiyazlı bir konuma sahip değildir. Elbette Bulgaristan'dan istenen, Romanya'dan istenen bizden de istenecektir ve o standartları tutturamadığımız takdirde de başımız ağrıyacaktır. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden bazı örnekler vermek gerekirse, mesela Bulgaristan'da Haklar ve Özgürlükler Hareketi'nin kapatılmamasında Avrupa Konseyi üyeliği isteğinin büyük rolü olmuştur. Aslında Bulgar Anayasası, bizim anayasamız gibi, etnik temele dayanan partileri yasaklamaktadır. Fakat mesele Bulgar Anayasa Mahkemesi huzurunda iken, Bulgaristan'ın Avrupa Konseyi'ne üyeliği söz konusuydu ve Avrupa Konseyi şunu hissettirdi ki, Haklar ve Özgürlükler Hareketi kapatıldığı takdirde Bulgaristan'ın Avrupa Konseyi'ne katılması gerçekleşmeyecektir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi de kendi anayasasına uygunluğu şüpheli bir kararla, Haklar ve Özgürlükler Hareketi'nin kapatılmasını reddetti. Dolayısıyla her zaman bizim aleyhimize değil, zaman zaman bizim lehimize olan gelişmeler de var.

Aynı şekilde Romanya, eğer Macar azınlığın haklarına saygı gösterme konusunda Avrupa Konseyi'ne teminat vermeseydi, onun da Avrupa Konseyi üyeliği herhalde gerçekleşmeyecekti. Bugün Romanya'nın ikinci büyük partisi bir Macar partisidir. Çünkü Romanya'da en büyük etnik azınlık Macar azınlığıdır ve onun kendi partisi mevcuttur.

Daha yakın tarihlerde, Hırvatistan'ın Avrupa Konseyi üyeliğine başvurması sırasında da, Avrupa Konseyi makamları, Hırvatistan'dan bir dizi güvence istemişlerdir. Bunların arasında Sırp azınlığın haklarını korumak da gelmektedir. Hırvatistan bütün bu hususlara uyacağını söyledikten ve teminat verdikten sonradır ki, Avrupa Konseyi'ne girebilmiştir.

İnsan Hakları hukukunun uluslararası bir nitelik alması sadece hukuk değil, dış politika ve uluslararası ilişkiler alanında da kendini göstermektedir. Bugün, başta AB ve Amerika olmak üzere birçok devletler ve devlet toplulukları dış politikalarını düzenlerken, temas ettikleri ülkelerin uluslararası hukuk normlarına uyup uymadıklarını bir değerlendirme kriteri olarak kullanmaktadırlar. Bu, özellikle son 10-15 yıldır ortaya çıkan bir durumdur. Bun-

dan evvel özellikle ABD politikasının böyle bir kaygısı yoktu. ABD, dünyanın çeşitli ülkelerindeki diktatörlüklerle pekala dostane ilişkiler, hatta çok sıcak ilişkiler kurmuştu. Ama bugün, 1980'lerden beri esen demokrasi rüzgarı sonucu olarak, bu artık böyle değildir. Gerek AB olsun, gerek ABD olsun, gerek bireysel Avrupa ve Batı devletleri olsun, dış politikalarını yürütürken ilişkide oldukları üyelerin, ülkelerin insan haklarına uyup uymaması sorunuyla yakından ilgilenmekte ve bunu bir kıstas olarak kullanmaktadırlar.

Avrupa Konseyi de, daha önce açıkladığım gibi, böyle bir politikayı izlemektedir. Zaten Avrupa Konseyi üyeliğinin şartı, demokratik bir yapıya sahip olmaktır.

Uluslararası alanda Türkiye'nin sık sık eleştiri altında kaldığı ve başının ağrıdığı belli başlı üç konu vardır. Tabii çok daha fazla konu var ama, üç tanesi bana özellikle önemli geliyor. Biri, işkence ve kötü muamele alanıdır. Biraz önce bahsettiğim Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi, Türkiye'ye sayısız ziyarette bulunmuştur ve iki kere Türkiye hakkında bir kamusal açıklamada -public statement'ta- bulunmuştur. Bu, komisyonun elindeki yegane müeyyidedir: Bir devleti, kamusal bir açıklama yapmak suretiyle, işkence ve kötü muamele alanındaki icraatından dolayı kınamak. Türkiye, 40 Avrupa ülkesi arasında kınanan tek ülkedir. Üstelik bir kere değil, iki kere kınanmıştır. Bunun kabul edilebilir tarafı yoktur. 1992 yılında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, işkencenin önlenmesi konusunda olumlu bir adım atılmıştır. Fakat bu olumlu adım eksiktir. Çünkü Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev alanlarına giren hususlarda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yapılan değişiklikler kural olarak uygulanmamakta ve bunlar eski hükümlere tabi bulunmaktadır.

İkinci bir alan, bazı arkadaşlarımızın değindiği gibi, ifade hürriyeti alanıdır. Özellikle burada Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesi ve ayrıca Ceza Hukukundaki bir takım maddeler karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü bir alan, azınlıkların korunması meselesidir. Avrupa Konseyi'nin ve diğer Avrupa ülkelerinin kendi bünyelerindeki azınlıkların korunmasına saygı gösterilmesi konusundaki titizliklerini daha evvel zikretmiştim. Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan ve imzaya açılan iki önemli sözleşme vardı, daha yürürlüğe girmemişlerdir, fakat imzaya açılmışlardır. Biri, ulusal azınlıkların korunması konusunda 1994'te imzaya açılan sözleşme, çerçeve anlaşma, diğeri de bölgesel ve azınlık dillerinin korunması konusundaki sözleşme taslağıdır. Bunlar, henüz uygulanır olmamakla birlikte, Avrupa'da eğilimin hangi yönde olduğunu ifade eden adımlardır.

Türkiye'nin, "Biz Lozan'da kabul ettiklerimizin dışında azınlık tanımıyoruz" şeklindeki katı tutumu Avrupa'da anlayışla veya sempati ile karşılanacak bir tutum değildir. Bilindiği gi-

bi azınlıkların varlığı ve yokluğu, sosyolojik bir olgudur. Ne eğer tanırırsanız yoktan var edersiniz, ne de tanımazsanız varken yok kılabilirsiniz. Dolayısıyla başımızı sık sık ağrıtabilecek bir konu da, azınlıkların korunması ile ilgili bu alandır. Bu arada, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin soğuk bir noktaya gelmesinden sonra, benim duyduğum başlıca endişe, Türkiye'nin yeneden bir içine kapanma sürecine girmesi ve Avrupa'dan, Amerika'dan gelen insan hakları eleştirilerini ihmal etmesi, buna kulaklarını tıkamasıdır. Bu fevkalade yanlış olacaktır. Çünkü Türkiye'yi uluslararası alanda izolasyona itecektir.

Konuşmamı bitirirken, belki çok bayatlamış olan fakat bayatlığı yüzünden gerçekliği değişmeyen bir noktayı vurgulamak istiyorum. Biz bunları, Avrupa'nın beğenisini sağlamak için değil, kendi vatandaşımız için, kendimiz için yapmaya zaten mecburuz. Bunları yaptığımız takdirde Avrupa ile ilişkilerimiz de tabii daha olumlu bir noktaya gelecektir, ama bu reformların nedeni olarak Avrupa ilişkileri görülmemeli ve gösterilmemelidir. Biz insanımıza bunu sağlamaya zaten mecburuz. Onu korumaya, işkenceden kurtarmaya, ifade hürriyetini tam olarak tanımaya mecburuz. Dolayısıyla bu yöndeki reformların gecikmeden yapılması en samimi arzumuzdur. Teşekkür ederim.

Halıs Komili:

Teşekkür ederiz Sayın Özbudun. Sayın Bülent Tanör buyrunuz efendim.

Prof. Dr. Bülent Tanör:

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Konumuz çok geniş, vaktimiz sınırlı. İnsan hakları bir umman, içinde kaybolabiliriz. Genel bir gezinme yapmak istemiyorum, genel birkaç noktaya ışınları yoğunlaştırmak niyetindeyim.

Türkiye'nin insan hakları performansının sabıka defteri çok yüklü. İnsan hakları insanlar için var, yaşayanlar için var. Yaşama hakkımız bile güvence altında değil. Gerçi 1984'ten beri Meclis, idam cezalarını infaz iradesini göstermiyor. Bu güzel birşey ama, bu demek değil ki can güvenliğimiz var. Çünkü Meclis'in iradesi idam şeklinde tecelli etmiyor ama, bazı görünmeyen güçlerin iradesi, yargısız infaz ve idam şeklinde ortaya çıkıyor. Daha bundan iki hafta önce, İstanbul'da tekrar yaşandı. Güya bir hücre evi baskını ve iki ölü. Bu arada faili meçhuller, kaybolanlar, gözaltında ya da göz önünde kaybolanlar... Can güvenliği bile olmayan bir ülkede, insan haklarının durumu hakkında fazla fikir yürütmeye gerek yok.

Ben, insan haklarının iki siyasi konusu üzerine bir projektör tutmaya çalışacağım. Bir de bunlara ek olarak, gene insan haklarıyla ilgili bir hukuki problem üzerinde dikkatlerimizi yoğunlaştırmaya çalışacağım.

Bu ilk iki ve siyasi nitelikli, hem siyasi hem hukuki insan hakları sorunlarından birisi ifade hürriyetiyle ilgili. Bu önemli. Kaynak - hürriyet. İkincisi, siyasi örgütlenme hakkıyla, siyasi partilerle ilgili, onu seçiyorum, etkili bir hürriyet. Tesadüfen iki örneğin de ortak bileşke noktaları aynı olacak: Güneydoğu sorunu ya da Kürt sorunu. Ama bu rastlantı mı, kasıtlı mı yapıyorum? Hayır bence Türkiye'nin gündemi zaten ifade özgürlükleri konusunda olsun, siyasi parti örgütlenmesi konusunda olsun, bu iki örnekte de görüleceği gibi, bu noktada çok can alıcı bir hesaplaşma, bir sancılanma içerisinde, o bakımdan beni anlayışla karşılayacağınızı tahmin ediyorum. Üçüncü nokta, hukuki bir nokta. Sırası gelince onu da söyleyeceğim.

Şimdi bu vereceğim üç paket içerisinde ben şuna da dikkat edeceğim: Acaba bu konuda benim getireceğim eleştiriler, bunların ışığında formüle etmeye çalışacağım değişiklik önerilerinin maliyeti ne olabilir? Maliyetten kastım, bu değişiklikler yapılırsa, işler çok mu kötü olur? Bu bir maliyet hesabıdır, buna dikkat etmeye çalışacağım. Bir de yapılan değişikliklerin getirisi ne olabilir? Biraz fazla işadami hesapçılığı oldu ama, ne yapalım...

Şimdi birinci örnek: İnsan haklarının ifade özgürlükleri alanında problem, bence Terörle Mücadele Kanunu, madde 8'dir. Ceza Kanunu'nun maddelerinde de problem vardır. Yani 158., 159. maddeler, suça tahrikle ilgili 311., 312. maddeler, bunların fikir suçu haline dönüşmesi, yargıda ya da metinlerin kendilerinde buna elverişli taraflar, ne bileyim askeri kuvvetlerin tezyifi ile ilgili maddenin savaş aleyhtarlığını bastırıcı, yasaklayıcı, cezalandırıcı bir kimliğe bürünmesi gibi örnekler de vardır. Fakat Terörle Mücadele Kanunu madde 8, yani bölücü propaganda yasağı, hepsinin can alıcı noktası durumunda. Bunu nereden çıkartıyoruz? Bu kanun 1991'de çıkartıldı, son 7 yılın uygulamasına baktığımızda, Terörle Mücadele Kanunu madde 8 yüzünden içeriye girenlerin, mahkum olanların, istisnasız hepsinin ortak bir özelliği var: Bunlar yazar, çizer grubundan insanlar. Bunlardan on kadarının dosyasını inceledim. Bu dosyalarda ben, terör örgütünün savunusu, terör örgütünün başkanının görüşlerinin açıklanması gibi unsurlara rastlamadım. Zaten bu gibi suçların, eylemlerin cezası, Terörle Mücadele Kanunu'nun diğer maddelerinde ya da Ceza Kanunu'nun maddelerinde var. Terörle Mücadele Kanunu madde 8 neyi öngörüyor? Bölücü propaganda yasağı altında, bu ilk şekliyle çok daha ucu bucağı engin bir madde iken, 1995'te yapılan bir değişiklikle güya biraz daraltılmak istendi ama, gene sonuç değişmedi. Bugün yine sırf fikirlerini beyan ettiği için ve çoğu da güncellik dışında, tarihle ilgili fikirlerini beyan ettiği için, Fikret Başkaya gibi, insanlar bu maddeden mahkum olmaktadır.

Demin Sayın Şeref Ünal'ı dinlerken, verilen örneklerde bir nokta dikkatimi çekti. Avrupa'dan verilen örneklerde, yani mahkumiyet ya da sansür, yayın yasağı örneklerinde, bir

nokta değişmedi: terör örgütünün propagandası. Bu teröre maruz kalan ülkelerde genelgeçer bir önlemdir ve doğrudur. Türkiye’de de yasaktır ve doğrudur. Terörle Mücadele Kanunu madde 6, madde 7’de ve Ceza Kanunu’nda çok maddesi vardır, doğrudur. Fakat verilen örneklerden hiçbiri, benim bildiğim kadarıyla, düşünce özgürlüğü planında fikri yasaklayıcı örnekler değildir. Açıkça konuşalım, bu ülkelerde, teröre maruz kalmış olsun olmasın, ben şahsen bu konudaki fikir özgürlüğünün en uç noktası olan ayrılıkçı düşünceyi bile savunma propagandası yasağına rastlamadım. Rastlayan varsa söylesin. Mesele bu kadar basittir.

Bakın 1950’lerde Fransa, Korsika ayrılıkçı hareketinin şiddetine maruz kaldığı tarihlerde, açılan bir ceza davasında savcı iddianamesine şöyle başlıyor: “Yanlış anlaşılmasın, Korsika Ulusal Kurtuluş Cephesi militanlarını eylemlerinden dolayı yargılıyoruz; fikirlerinden, ayrılıkçı düşüncelerinden değil. Mevzuatımızda ayrılıkçı düşünce yasağı yoktur”. O gün de yoktu, bugün de yoktur. Benim bildiğim diğer ülkelerde de yoktur. İngiltere’de referandum bile yapıldı. Çekoslavakya kendisi ortadan bölündü. Bölünelim demiyorum, referanduma gidelim demiyorum ama, hiç olmazsa düşünce özgürlüğü planında, terör örgütü övgüsü dışında, tahrik dışında, şiddet övgüsü dışında, Türk Ceza Kanunu madde 311, madde 312, neyse, Terörle Mücadele Kanunu madde 6, madde 7 dışında, düşünceyi cezalandırmayalım.

Demin Fikret Başkaya’nın adını andım. Fikret Başkaya’nın “Paradigmanın İflası” adlı kitabında mahkumiyet konusu olan yer iki pasajdır, onar satırdır ve bugünle ilgisi yoktur. 1920-1930’larda Cumhuriyet hükümetlerinin Kürt politikasını eleştirmiştir. Bugünle hiç ilgisi yoktur. Galiba 22 aya mahkum oldu. Olmaz. Yani burada Avrupa ölçülerini hassasiyetle tartmak durumundayız ve Terörle Mücadele Kanunu madde 8 benzeri bir suçun, ayrılıkçı bir suçun Avrupa’da olmadığını kabul etmek zorundayız. Bence burada Türkiye cesur davranmak zorundadır. Diğer maddeleri, yasakları, cezaları muhafaza etmekle birlikte, sırf fikri cezalandıran bu Terörle Mücadele Kanunu madde 8’i kaldırmalıdır. Düzelterek iflah olmuyor. 1995’te düzeltelim dendi. O zaman eleştirdik, ben de eleştirenler arasındaydım. “Düzeltemeye kalkışmayın, hiçbir işe yaramaz” dendi, yaramadı. Gene bir sürü insan içeri giriyor. Girecek de. Onun için şimdi de Bakanlık nezdinde yapılan çalışmalarda yeni ıslah projeleri var. Hayır, hiç ıslah etmeyin Sayın Bakan. Yok edin ve korkmayın. Ülke bütünlüğünü koruyacak başka maddeler var.

İkinci örnek, siyasi parti örgütlenmesi. Siyasal Partiler Kanunu’nda, demokrasiye aykırı, insan haklarına aykırı çok noktalar var. Fakat bir tanesi çok can alıcı. Bu da, Siyasal Partiler Kanunu madde 81. Başlığı bile bir garip: “Azınlık yaratılmasının önlenmesi”. Sayın Özbudun’un ifade ettiği gibi, azınlık bir olgudur ya da yoktur. Sosyolojik bir vakıadır ya da

yoktur. Yaratılması bir partinin haddine değildir. Ama burada murat başka tabii. Maddeye göre, siyasi partiler Türkiye’de Türk dilinden ve kültüründen başka kimliklerin, kültürlerin, dillerin bulunduğunu ileri süremezler, bunların korunması ve geliştirilmesine çalışamazlar. Eğer bu yolda çalışırlarsa, kapatma sebebidir.

Bugüne kadar bu maddeye ve eski Siyasal Partiler Kanunu’nun buna denk düşen maddesine dayanılarak kapatılan parti sayısı 10’un üstündedir. Bu bir kültür jenositi maddesidir. Kültür soykırımıdır. Sayın Özbudun az önce ilginç bir örnek verdi. Romanya’da ikinci parti Macar kökenlilerin dedi. Bu çok önemli birşey. Başka örnekler biliyordum da bunu bilmiyordum. Korkmamak lazım. Romanya daha demokrasi tecrübesi itibariyle yeni yetmelik aşamasında bile sayılmaması gereken bir ülke. Biz, en azından 1945’ten bu yana demokrasi yapıyoruz diye övünmekteyiz. Bu cesareti göstermemiz lazım. Siyasal Partiler Kanunu’nda zaten bölünmeyi, bütünlüğe karşı siyasi örgütlenmeyi yasaklayan hükümler vardır, madde 79 vs. Yerindedir, doğrudur. Türkiye kendi bütünlüğünü korumak için buna ihtiyaç duymuşsa, ben bunu anlıyorum. Ama kültürlerin korunmasını yasaklamak, dillerin geliştirilmesini yasaklamak, bunu programına alan partiyi sırf bu sebepten dolayı, hiçbir bölücü eylemi yokken kapatmak, hiçbir mantığın kabul edebileceği bir düzenleme değildir. Bu 10’dan fazla parti içersinde büyük çoğunluğu sırf bu maddeden kapatılmıştır.

Bu konuyla ilgili son bir örnek vereceğim. Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP), esas olarak Kürt kimlikli bir parti değildi. İki sebepten kapatıldı. Bir, isminde komünist sözcüğü geçtiği için; iki, bu demin sözünü ettiğim azınlık yaratılmasının önlenmesi maddesindeki, “Türkiye’de Türkçe’den başka diller, kültürler vardır, bunları koruyup geliştiremezsiniz” yasağına aykırı davrandığı için, pardon davranmak değil, programında üç satır olduğu için. Davranmak da yok. Eylem yok çünkü. Daha parti kurulduğu gün dava açılmış. Bu arada, Refah Partisi’nde beyan ve faaliyet var. TBKP Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na ve sonra Divan’ına gitti. Divan kararını geçen hafta okudum. Divan kararı, iki noktada Türkiye’nin tavrını hatalı buluyor. Yani hem Siyasal Partiler Kanunu’nun isim yasağını öngörmüş olmasını hatalı buluyor, hem de asıl bizim konumuz bakımından önemli olan 81. maddedeki düzenlemeyi, bir ülkenin bütünlüğünü koruma meşru amacını çok aşan, çok taşan, demokrasinin suistimali mahiyetinde bir kısıtlama olarak görüyor ve bunun Avrupa standartlarının dışında kaldığına hükmediyor. Bu çok dikkat çekici bir karardır. Bu da gösteriyor ki, bizim Siyasal Partiler Kanunu’muzun en çok eleştirilmeye açık ve müstahak maddelerinden birisi, bu maddedir.

Sonuncu paketi açıyorum. Bu pek siyasi değil, gene insan haklarıyla ilgili büyük çapta, daha çok hukuki, teknik birşey. 1982 Anayasası’nın geçici hükümler başlıklı bölümün-

de yer alan 15. madde. “Geçici Hükümler” başlıklı ama nasıl bir geçicilik ki bu, aradan onca zaman geçti, hâlâ yürürlükte. Maalesef Anayasa Mahkemesi de bunu böyle kabul etti. Şimdi artık siyasilere bir iş düşüyor. Ben, Devlet Denetleme Kurulu’nun Cumhurbaşkanı için hazırladığı raporu okudum gelirken, şu anda Başbakanımız eliyle size iletilmiş galiba, oradaki bilgilere dayanarak söylüyorum. Türkiye’deki, parlamentodaki partilerin hemen hemen tamamı, geçici madde 15’in kaldırılması konusunda ittifak halindedir, hatta bunlar içerisinde, -“hatta” kelimesini mazur görün;- Milliyetçi Hareket Partisi ile Türkiye Birlik Partisi bile var. Niye kalkmıyor bu madde? 1982’den bu yana, bunca zaman? Maddenin özelliği şu, Türkiye’de 12 Eylül 1980 ile TBMM Başkanlık Divanının açılacağı 7 Aralık 1983 tarihi arasındaki 3 yıl içerisinde çıkartılan, yani askeri cuntanın çıkarttığı, -tercüme edelim-, Milli Güvenlik Konseyi’nin çıkarttığı kanunlar, kanun hükmünde kararnameler aleyhine Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz (3. fıkra). Niye bu maddeyi kaldırmıyorlar siyasilere? Anlamak mümkün değil. Bir yandan kaldırmaktan yana tavır belli ediyorlar, bir yandan kollarını sıvamıyorlar. Temmuz 1995’teki Anayasa değişiklikleri sırasında, bir rüzgar esti kaldıralım dediler, sonra ellerini soğuttular işten, kaldırmadılar. Birçok şeyi değiştirdiler, olumlu değişiklikler yaptılar, ama buna ilişmemeyi tercih ettiler. Şimdi bu geçici 15. maddenin 3. fıkrasının koruduğu, yani Anayasa Mahkemesi’ne gitmekten alıkoyduğu kanun ve kanun hükmünde kararname sayısı 800’ün üstünde. Bunların önemli bir kısmı insan hakları ile ilgili. Aklınıza gelen her türlü hürriyet... Çünkü hep Askeri Konsey yaptı bu kanunları. YÖK, Toplantı, Gösteri, Grev, Sendika, Basın değişiklikleri, Sıkıyönetim Kanunu, OHAL, büyük bir çoğunluğu, 2/3’ü insan hakları ile ilgilidir ve Anayasaya aykırılığını ileri süremezsiniz, Anayasa Mahkemesi’ne götüremezsiniz. Anayasa Mahkemesi de maalesef bu yolu açık görmemiştir. Şimdi bu durumda artık TBMM’nin birşeyler yapması zamanı gelmiştir, hatta geçmektedir.

Konuşmamın başında, bu üç paketi bir de maliyet hesabına vurmaya çalışacağımı ifade etmişim. Şimdi ben bunların her birini şöyle görüyorum, bir fikir cinnastiği yapacağım, kusura bakmayın. Terörle Mücadele Kanunu madde 8’in kaldırılması, yani bölücü propaganda yasağının kaldırılmasından çok korkuluyor ama, en boşuna korku budur bence. Çünkü dediğim gibi, terör örgütü propagandası suçtur, övmek suçtur, suça tahrik suçtur, inanılmaz sayıda ceza zaten vardır. Bu maddenin kaldırılmasından dolayı, korkulan olmayacaktır. Olacaksa da ona karşı Türkiye’nin bütünlüğünü savunacak olan insanların, kalem sahiplerinin, söz sahiplerinin vs.’nin hepsine güvenmek gerekir. O bakımdan bu madde, mağdur insan yaratmaktadır. Mağdur ve biraz da “martir” yaratmaktadır. Açık söyleyeyim ben, bu maddeden dolayı bir meslekdaşımın yazdıkları hakkında eleştiri yazamıyorum.

İçim kaldırmıyor. Biliyorum ki görüşlerine katılmıyorum, yanlış buluyorum, isim vermeyeyim, ama eleştirecek hakkı kendimde göremiyorum. Ben eleştirdiğim zaman bana birşey olmuyor, o bana cevap verdiği zaman bir kere daha içeri girebilir. Ben böyle şey istemiyorum. Ayrılıkçı mı, çıksın ortaya. Kaldı ki ayrılıkçı hedef silahla konuşurken bir ülkede, fikirleri bile yasaklamanın hiçbir anlamı yok, bu 10 dosyaya konu olanlar da ayrılıkçı propaganda filan yapmış değiller. Tarih tezi, doğru yanlış. Bırakalım ayrıca, propaganda yapmak isteyen de varsa, yapsın. Örgüt övgüsü hariç, şiddet övgüsü hariç. Buna karşılık Türkiye'nin kendi bütünlüğünü savunacak insanlarına güvenmesi gerekir. O bakımdan, bu maddenin kaldırılmasının maliyeti düşüktür, korkmamak lazım. Getirisi fazla olacaktır. Dikkat edin, bütün yabancılar ilkin ifade özgürlüğü diyorlar ve Terörle Mücadele Kanunu madde 8 mahkumlarını kastediyorlar. Onları ziyaret ediyorlar, haklı olarak. Çünkü yeryüzünde benzeri bir suç yoktur. Benim bildiğim yoktur.

İkinci paket, yani Siyasal Partiler Kanunu, madde 81. Burada maliyet biraz yüksek gibi görünüyor, çünkü bir insanın yazması, çizmesi başka, bir siyasi parti başka, bundan korkuluyor. Bundan da korkmamak lazım, çünkü bu kapatılan partilerin hiçbirisinin zaten terörle, şiddetle vs. ile ilgisi yoktu. Savcılıkların da böyle bir talebi, iddiası olmadı. Bu partiler içerisinde bir-iki tanesi, bütünlüğe aykırı nedenlerden de dolayı (Siyasal Partiler Kanunu md. 79) kapatıldılar, diyelim ki o gerekçeler doğrudu. Ama geri kalanlar, sırf Kürt dili korunsun dedikleri için kapatıldılar. Şimdi Kürt dili korunsun tavrı, hükümet politikası olmaya başladı. Yani 10 sene önce parti kapatma sebebiyken, şimdi hükümet politikası olmaya başladı. Evren'den Demirel'e kadar, "Kürt realitesi" dendiği anda, devlet politikası haline de gelmeye başlıyor. Ama devlet bunu söylediği zaman birşey yok, Kürt kimliğine sahip çıktığını ileri süren bir parti için, kapatma sebebi. Böyle bir dava görülmekte zaten. O bakımdan burada da fazla korkacak birşey yok. Esası, vahim tarafı, Türkiye'nin yüzkarası olan bu kültür soykırımını maddesini bir an önce temizlemek lazım.

Üçüncü nokta, bu geçici 15. maddenin kaldırılması konusunda. Burada da aslında yasama organının korkması değil, rahatlaması lazım. Çünkü topu taca atmış olacaksınız. Yani üzerinizden bir belayı atmış olacaksınız. Yasaları temizleyemiyorsa yasama organı, yani gecikiyorsa ya da siyasi irade yetmiyorsa, hiç olmazsa geçici madde 15'i kaldırır, bu yasaların mevcut Anayasaya aykırı tarafı varsa, onların temizlenmesi yolunu açar. Bu aslında yasama organı için maliyeti en düşük şeydir. Kendisi birşey yapmıyor, yasağı kaldırıyor, yargı yolunu açıyor. Yargı için bunun maliyeti vardır. Anayasa Mahkemesi'ni, müstahak olmadığı bir yükün altına itmek anlamına gelir. Ne yapacaksınız, birisinin de bu yükü yüklenmesi lazım. Siyasetçi yüklenmiyorsa, yargıcın, yargıçlar kurulunun yüklenmesi lazım.

Bu üç paketin de ortak noktası, birincisi nispi olarak maliyetlerinin, rizikolarının sanıldığı kadar yüksek olmayışı, bence çok düşük olması; ikincisi, getirilerinin çok fazla olmasıdır. Meseleye biraz böyle bir kurmay bakışıyla, asker bakışıyla baktığımızda, eğer bu denklem doğruysa, bence TBMM'nin şu üç ya da buna benzer birkaç noktaya ağırlık vermesi, çok az gürültü-patırdıyla büyük iş yapması anlamına gelecektir.

Ama acaba bunun için siyasi iradesi var mı? Niyet var mı? Orada ciddi kuşkularımız var. Korkular mı ağır basıyor? Cesur olmak ihtiyacı mı gündemde? Bu mu yapılamıyor? Bu soruların cevabını veremiyorum. Veremeyince de bir fıkra ile işi bağlamak istiyorum. Şimdi adamın birinin çok fena borcu var, mahallede herkese borçlanmış, uyuyamıyor yatağında geceler boyu, dön baba dön. Karısının burasına gelmiş, kadın da uyuyamıyor: "Aç pencereyi söyle" diyor. Adam açıyor pencereyi gece yarısı: "Ey bakkal, ey manav, ey manifaturacı, size borcum var biliyorum, ama bilin ki ödeyemeyeceğim" diyor. Kapatıyor pencereyi ve o gece rahat uyuyor. Sayın bakan, sayın askeri yargıçlar, vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, temsilcileri, bizler, milletvekilleri, MGK üyeleri, açalım pencereyi bir akşam, bağıralım, diyelim ki: "Yasakları yasaklıyoruz, korkmuyoruz" ve kapatıp pencereyi rahat uyuyalım Allah aşkına. Teşekkür ederim.

Halis Komili:

Soru-cevap bölümüne geçmeden önce, değerli panelistlerimize ikişer dakikayı geçmeyen tekrar bir sunum imkânı vermek istiyorum. Gene aynı sırayla gideceğiz. Buyrun Sayın Ünal.

Doç. Dr. Şeref Ünal:

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Benim konuşmama çok referanslar oldu, 2 dakikada bunları cevaplandırmam çok güç. Aslında cevaplamak değil de, toplantıyı daha canlı hale getirmek için bazı ifadelerde bulunmak istiyorum.

Bir fıkra ile başlamak istiyorum. Brejnev zamanında, Amerikalı ile Rus arasında geçen bir konuşma. Amerikalı Rus'a diyor ki: "Bizde herkes Beyaz Saray'ın önüne gider, 'Nixon down!' diye bağırır. Bu özgürlüğümüz var" Rus da diyor ki: "Ne var ki? Bizde de herkes Kremlin'de 'Nixon down!' diye rahat bir şekilde bağırır".

Şimdi son zamanlarda tehlikeli bir gelişmeye dikkat çekmek istiyorum, bu doğru da değil bence. İnsan hakları alanındaki uygulamaları dolayısıyla Türkiye itham ediliyordu. Şimdi terminoloji olarak insan hakları yerine, azınlık hakları gibi bir kavram gelişti. Azınlık hakları son derece yeni, uluslararası hukukta gelişmeye açık bir kavram. Bir defa azınlığın ta-

nımı yok. Bakınız Fransa'da 1991'de çıkarılan bir kanunda, Korsika halkı, Fransız ulusunun bir parçası olarak nitelendiriliyor. Fransız Anayasa Konseyi, Fransa'da hiçbir azınlık olmadığı, Fransız milletinin bir bütün olduğu gerekçesiyle bu kanunu iptal ediyor. Bakın, Korsika kelimesinin geçmesine tahammül edemiyorlar. Fransa'nın Birleşmiş Milletler'e yapmış olduğu resmi beyan şöyle: "Fransa, azınlıkta olsun olmasın, ülkesinde hiçbir etnik grubun mevcudiyetini kabul edemez. Fransız hükümeti ayrıca mahalli dillerin kullanılmasının bilimsel amaçlar dışında hiçbir şekilde bir grubun kimliğini belirlemede kriter olarak kabul edilmesinin mümkün olamayacağına dikkat çeker. Kaldı ki, bilimsel olarak kullanılan bu diller ve lehçelerin teknik olarak düşüncelerin geliştirilmesi açısından yetersiz kalması, bu dil ve lehçeleri kullananların Fransız milletine karşı bir azınlık sayılmasına da bir engeldir."

Azınlık kavramı son derece tartışmalı bir kavram. Sayın Ergun Özbudun'un bahsettiği sözleşmeler, henüz oluşmakta olan bir hukuk dalı. Fakat bu sözleşmelerin ikisi de Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış, biri Şart, biri Sözleşme, bunların henüz ikisi de yürürlüğe girmedir. Sorunları olmayan küçük 4-5 devlet tarafından onaylandı. Yürürlüğe girmesi için 12 devletin onayı gerekiyor. Bu hususta uluslararası, yaygın bir mutabakat gerekiyor. Avrupa Konseyi'nin sözleşmeleri, konularına göre 3 veya 5 devletin onayıyla yürürlüğe girer. Fakat bu sözleşmelerde 12 devletin onayı isteniyor. Bu o kadar gevşek bir kavram ki, devletlerin üzerinde uzlaştıkları bir azınlık tanımı yok.

Bu konuda çarpıcı bir ifade var. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Azınlıklar Yüksek Komiseri Max Van Der Stoel şöyle diyor: "Size kendi azınlık tanımımı veremem, ama azınlığa mensup birisini görebilirim, tanıyabilirim." Yani böylesine gevşek, oturmamış bir kavram.

Sayın Ergun Özbudun'un bahsettiği, Türkiye'nin 40 yıl sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin denetim organlarının yetkisini kabul ettiği doğrudur. Bu geçen sürede Türkiye insan haklarında çok zaman kaybetmiştir. Belki de hazırlıksız yakalanmıştır. Ama uluslararası alandaki bakış ne kadar bozuk olursa olsun, Türkiye elinden gelen çabayı göstermek zorundadır.

Şu devlet şunu söyleyebilir, bu uluslararası kuruluş bunu söyleyebilir, tabii buradaki ortak ölçü, uzman kuruluş olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'dir. Bunlar uzman kuruluşlardır. Tarafsız ve bağımsız nitelikleriyle eğer bunlar birşey söylüyorlarsa, Türkiye'de birşeyler vardır. Diğer devletler veya uluslararası kuruluşlar politik amaçlarla insan haklarını kötüye kullanabilirler ama Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi birşey diyorsa, vardır ve Türkiye de elbette sözleşmeden doğan yükümlülüğü dolayısıyla iç hukukunda veya uygulamasında gereken düzeltmeleri yapacaktır.

Tabii özgürlük kısıtlamasında, Batı'daki ölçü, İngiltere'deki ölçü, İngilizce terimiyle “undermind the state authority”. Bu tür kısıtlamalar var. Tabii ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun temelidir, burada ben de Sayın Murat Belge ile hemfikirim. Kamuoyu oluşması ifade özgürlüğüne bağlı olduğuna göre, bu özgürlük olabildiğince serbest bırakılmalıdır. Ama düşünün ki Türkiye’de, bu kısıtlamaların hemen hemen tümü terör olaylarıyla bağlantılı -başka bir tek şikâyet yok- ve Türkiye bugün demokratik başka hiçbir ülkede görülme-yecek şekilde bir terör olayı yaşamaktadır. Almanya geçmişte yaşamıştır ama toparlarsanız 15-20 tane Kızıl Ordu örgütü üyesi vardır. İngiltere Kuzey İrlanda’daki terör örgütü dolayısıyla, nihayet 15.000 kilometre karelik bir yerde olaylar var. 1.5 milyon nüfus ikiye bölünmüş, 1 milyonu İngiltere tarafında, 500 bini öbür tarafta. Yani bizde boyutlar, sayılar son derece büyük, ihlaller oluyorsa bundan kaynaklanıyor. Tabii Türkiye’nin uygulamalarında ve yasalarında elbette eksiklikler vardır, hiçbir şey mükemmel değildir. Ama ifade özgürlüğü olabildiğince serbest bırakılmalıdır, çünkü demokrasinin temelidir. Fakat ifade özgürlüğü tarihin her döneminde, siyasi iktidarla bireyler arasında sorun olmuştur. Mesela Anatole France’ın bir sözü var: “Kafamızdan geçenleri bilselerdi, hiçbirimizin başı yerinde kalmazdı.” Konfüçyüs de şöyle diyor: “Düşüncelerinize dikkat ediniz, bu eylemlerinizin başlangıcıdır.” Şimdi ifade özgürlüğü nerede başlar, düşünce özgürlüğü nerede başlar, ifade özgürlüğü nerede biter, bu çizgiyi çizmek tamamen uygulamanın üzerinde önemle durması gereken bir konudur. Demin bahsettim, ifade özgürlüğü açısından, hakaret davalarında Yargıtay’ımız fevkalade mükemmel bir içtihat geliştirmiştir. Aynı başarıyı hiç vakit geçirmeksizin bu konuda da geliştirmesi gerekir. Yasalarımızda eksiklikler varsa elbette bunlar düzeltilecektir. Teşekkür ediyorum.

Halis Komili:

Sayın Murat Belge ilave etmek istediğiniz hususlar var mı?

Prof. Dr. Murat Belge:

Türkiye’de demokrasi gerçekten yerleşmiş ve topluma sinmiş bir sistem değil. Bunda da bir demokrasi korkusu rol oynuyor. Konuşmamda hep “suistimal edilir” diye bir mantıktan söz etmişim. Sonuçta düşündüğünüz zaman kim suistimal eder diye, Türkiye’de tehlike sayılan, laikliğe karşı düşünce, bölücü düşünce vs. Toplumun bütününe baktığımızda aslında bu toplum bayağı olgun. Bir sürü badireden geçtiği halde olabileceği kadar iyi atlatmış bu badireleri. Yani hiç öyle aşağılanacak, küçümsenecek bir toplum olduğunu sanmıyorum Türkiye’nin.

Ayrıca Türkiye’de bu demokrasi, insan hakları vaziyeti epeyce felaket derken, dünyada bir tek Türkiye var gibi bir şey de söylemiyorum. Ben, özellikle yakın komşularımızın çoğunu gördüm. Kafkasya’yı, Ukrayna’yı, Bulgaristan’ı, Romanya’yı vs. Birçok bakımlardan Türkiye daha ileri. Bu da o dediğime bağlı, yani Türkiye böyle yalınkat, deneyimsiz, bu konularda hazırlıksız bir toplum değil. Zaten Türkiye’de ilginç olan bu, aslında bayağı bir birikimi var, bayağı bir olgunluğu var. Buna karşılık da bir tür kıskançlık diyelim, ya da bir korku, yani “serbest bırakırsak, aman çok fenaya gider”. Bu ikisinin bir yüzleşmesi, konfrontasyonunu yaşıyoruz biz burada.

Bizden daha geride olan ülkelerde belki onun için sorunlar bu kadar yakıcı değil. Burada demokratik eğilimlerle, antidemokratik eğilimler arasında aşağı yukarı bir denge de kurulabildiği için sorunlar daha sıcak bir şekilde ortaya çıkabiliyor. Bunu suistimal edecek orada %3, burada %5 ancak bulunur. Daha fazla çıkmaz. Biz demokrasiyi kısa kısa, demek ki sonuçta toplumun %90’ını demokrasisiz yaşamaya mahkum ediyoruz. Ve bu değnek devamlı bu tarafa eğildiyse şimdiye kadar, diyorum ki artık bunu öbür tarafa doğru eğelim. Yani işte şu hakkı biraz daha açalım, şunu da biraz daha genişletelim değil, çünkü o zaman çok küçük delikler açılıyor bu toplumda ve o delikten birşeyler geçmeye çalışırken gene deforme oluyor. Dar yerden geçilmiyor çünkü. Onun için bunu gönül rahatlığıyla ve cesaretle, Bülent Tanör’ün dediği gibi, bir açalım ve bir görelim bakalım demokrasiye geçiş nasıl bir şey oluyor. Tedbir vs. getirmek gerekliyse, bunları gayet iyi bilen bürokratlarımız, yetkililerimiz, devletimiz var zaten. Ondan sonra tedbirlerimizi alalım gene. Ama önce şu yolu bir açalım, benim devamlı söylemeye çalıştığım şey bu. Teşekkür ederim.

Halis Komili:

Sayın Ergun Özbudun, buyurunuz.

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Ben bu turda, değerli meslektaşım Bülent Tanör’ün gerek raporunda yazdıklarına gerek burada dile getirdiklerine tamamen katıldığımı ifade etmek istiyorum. Bu vesile ile hem bu raporu yazdırtan TÜSİAD yönetimini ve raporun yazarı Sayın Bülent Tanör’ü kutlamayı da bir vazife biliyorum. Burada değinilen üç konuda da Sayın Tanör tamamen haklıdır.

Son olarak değindiğim geçici 15. maddenin macerası hakkında ben de fikir beyan etmek istiyorum. Bunun nasıl olup da 1995 Anayasa değişiklikleri sırasında kalkmadığını ben anlayamadım. Çünkü Meclis tutanaklarını dikkatle inceledim, bütün parti temsilcileri istisnasız olarak kalkması lehinde konuşmuşlardır, kalkmaması konusunda bir tek fikir beyan

edilmemiştir. Fakat iş oylamaya geldiğinde yeter sayı sağlanmamış, hatta yeter sayının çok altında kalınmış. Bu benim için bir esrar olmaya devam ediyor. Bu geçici 15. madde de bir ayıp olmak niteliğiyle Anayasamızda maalesef yerini koruyor. Teşekkür ederim.

Halis Komili:

Sayın Bülent Tanör buyrun.

Prof. Dr. Bülent Tanör:

Ben çok kısa olarak üç-dört noktaya işaret edeceğim. Şimdi bu azınlık meselesinde, azınlık var mı yok mu, adı konsun mu konmasın mı, bence tayin edici mesele bu değil. Tayin edici olan, insanların bireysel haklarını korumak meselesi. İfade özgürlüğü olsun, siyasi parti örgütlenmesi olsun, azınlık kavramının dışında konuştum ben. Bu konuşulabilir. Yani illa ki Kürtlerin bir azınlık olarak tanınması şart mıdır? Hayır şart değildir bence. Ama iddiamız, ısrarımız birey olarak hakların teslimi konusundadır. Şimdi gerçekten Fransa'da Anayasa Konseyi, "Korsika halkı" ibaresi taşıyan bir yasa hükmünü anayasaya aykırı bulup iptal etti. Böyle bir halkı ayrıca tanımıyor, "Fransa halkı vardır" diyor. Ama aynı Fransa 1950 başlarından itibaren bir özel yasayla Korsika dilinin, Brötanca, Oksitanca vs.'nin konuşulmasını, okutulmasını, tedrisini yasal himaye altına da aldı. Azınlık olarak demiyorum, bireysel hak olarak da bunları koruma altına aldı. Bu bize ışık tutmalıdır diye düşünüyorum.

İkinci nokta, Terörle Mücadele Kanunu madde 8. Şimdi tabii Türkiye'de acı bir terör olayı var, ama herşey de teröre karşı doğan tepkiden doğmuyor, terör yokken de bizim mevzuatımız antidemokratik idi. Şimdi Terörle Mücadele Kanunu madde 8, belki o kanunda terörle ilgisi olmayan tek hükümdür. Çünkü madde, şimdi okumama gerek yok, aşağı yukarı şunu söylüyor: "Bir devletin, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan her türlü yazılı ve sözlü propaganda suçtur, cezası şu kadardır." Burada hiç teröre atıf yok. Diğer maddelerde atıf var, terör örgütünü övmek suçtur vs. onlara birşey demiyorum. Ama Terörle Mücadele Kanunu madde 8'i terörle izah etmek, meşru göstermek mümkün değil. Bu fikir suçunun, kaldı ki bunun kökeni terör öncesi döneme kadar uzanır, bu maddenin esası, biraz değişik şekliyle eski Türk Ceza Kanunu madde 142/3 idi. O zaman da terör yoktu. Bizim fikir suçları adabımız, geleneğimiz devam ettiği içindir ki, 1991'de bu Terörle Mücadele Kanunu monte edildi, yeri orası değildir ve yeri demokrasi değildir. Demokrasi içinde yeri yoktur.

Üçüncü nokta, düşünce, ifade özgürlüğünün sınırlarını, uygulama mı tespit eder? Eder bir ölçüde. Ama uygulamaya bırakırsanız, o zaman işler daha da zorlaşır. Bakın uygulama-

ya bırakınca, siz mevzuatınızda fikrî suçları getirirseniz, yargıç da kıvrır. Ne kadar esnetirse esnetsin, yasa ile bağlıdır ceza yargıcısı. Bazen belki aşırıya vardığı olabilir. Örneğin, Türk Yargıtay'ı, sivil Yargıtay, 1848'de Avrupa'da yayınlanmış olan Komünist Manifesto'yu 1970'lerde çeviren üç kişiyi toplam 22.5 yıl hapis cezasına mahkum edebilmektedir. Belki o Yargıtay'ın aşırı bir yorumu olabilir, ama böyledir. Uygulamaya bırakmamak lazım.

Bir başka zıt örnek vereyim, Türk Ceza Kanunu madde 163 varken, bazı konularda mamasum sayılabilecek ifade hareketleri ya da evlerde yapılan dinî toplantılar baskına uğratabilmektedir ve antilaik propaganda kavramına girmeyecek ifadeler de suç teşkil edebilmiştir. Bu gibi konularda herşeyi uygulamaya bırakmamak lazım. Fikir suçlarını temizlemek borcu yargının değil, yasamanın bir işidir. O bakımdan mevzuatımızın ayıklanması ve siyasilerin rolü ön planda yer almalıdır.

Son nokta olarak, Anayasa'nın geçici 15.maddesi hakkında Sayın Ergun Özbudun işaret edince düşündüm, acaba Meclise geldiği halde bu madde niye kaldırılmadı? Ben de çözebilmiş değilim, Sayın Özbudun'u dinlerken şu aklıma geldi, şimdi geçici madde 15'te sırf bu bahsi geçen konu yer almıyor, yani "1980-83 arası yasalar ve kanun hükmünde karar-nameler Anayasa Yargısına tabi değildir" hükmü yer almıyor, o sırf üçüncü paragrafta. Yukarısında başka birşey yer alıyor. 12 Eylül yönetimi, askeri, sivil, bunlar hakkında yargı bağışıklığı yani yargı yoluna gitmeyi kapatıyor. Acaba sivil siyasilerimizde şöyle bir endişe mi var, yani biz bu madde 15'i toptan kaldırırsak, 12 Eylül'cüler de sanık sandalyesine oturtulur, biz de bunu istemiyoruz. Acaba böyle birşey mi var? Eğer öyle bir endişe varsa, doğru ya da yanlış, haklı ya da haksız, endişe bundan ibaretse mesele yok. Maddenin tümünü kaldırmazlar, son fıkrayı kaldırır. Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Birşey söyleyebilir miyim Sayın Komili? Zaten kalkması istenen üçüncü fıkraydı, hiçbir zaman maddenin tümünün kalkması istenmedi. Görüşmeler üçüncü fıkraya üzerinde cereyan etti ve buna rağmen üçüncü fıkrada gerekli çoğunluk sağlanamadı. Yani 12 Eylül'ü yapanların cezai veya şahsi sorumluluğu zaten hiçbir zaman, hiçbir aşamada söz konusu olmadı.

Halis Komili:

Değerli konuklar, toplantımızın birinci bölümünü tamamlamış bulunuyoruz. Şimdi bir kahve arası vereceğiz. Daha sonra soru-cevap kısmına geçeceğiz. Soru sormak isteyenler için, soru formu hazırlanmıştır. Lütfen kahve molasına çıkarken, soru sormak isteyenler bu formlardan temin etsinler. Teşekkür ediyorum.

SORU VE CEVAP

Halis Komili:

Efendim şimdi soru-cevap kısmına geçiyoruz. Demokratik Kitle Partisi Genel Başkanı Sayın Şerafettin Elçi, Sayın Şeref Ünal'a şu soruyu yöneltiyor: "Korsika'nın azınlık olduğunu reddeden Fransa'da Korsika Özerklik Yasası var mıdır?"

Doç. Dr. Şeref Ünal:

Bildiğim kadarıyla yok. Çünkü Fransa öteden beri üniter devlet yapısını savunan bir ülkedir. Buradaki sorun eşitlik ilkesidir, yani Fransa hukuku, Fransa yasaları önünde Korsikalı olsun, kuzeydeki Brötanlar olsun, bunların yasa önünde eşit bir şekilde muamele görmeleri ve hiçbir ayrımcılığa uğramamalarını öngörmektedir.

Halis Komili:

Sayın Ünal, size bir soru daha var. Uluslararası Af Örgütü'nden Özlem Dalkıran şu soruyu soruyor: "Uluslararası standartlara göre işkence sayılacak muamelenin, kötü muamele statüsüne indirgenerek, Manisa davası sanıkları olan polisler için 3 ay-3 yıl ceza verilmesi, imzalayıp onayladığımız uluslararası anlaşmalara göre nasıl değerlendirilebilir?"

Doç. Dr. Şeref Ünal:

Uluslararası anlaşmalarda devletlerin iç hukukuna bir zorlama yoktur. Ancak devlet de iç hukukunu uluslararası anlaşmalarla uyumlu hale getirmek veya uygulamalarını en azından uluslararası sözleşmelerde öngörülen normlar düzeyinde gerçekleştirmek durumundadır. Somut olarak bilemiyorum, gerçi işkence olayları dolayısıyla Türkiye'de verilen cezaların çok komik kaldığı şeklinde iddialar var. Bu konuda Ceza Kanununun 243. maddesi, bildiğim kadarıyla, 5 yıla kadar ağır cezalar öngörmüş. Nasıl oluyor da bu şekilde bir uygulama yapılıyor? Elbette bir yanlışlık varsa, bu kanun yollarında, Yargıtay'da düzeltilecektir.

Halis Komili:

Sayın Murat Belge'ye, Bursa Milletvekili Ertuğrul Yalçınbayır'ın yönelttiği bir soru var: "Kentli hakları, Anayasa, 415 adet çeşitli kanun ve binlerce madde ile güvence altına alınmasına rağmen, uygulama ve kente karşı işlenen suçların her geçen gün arttığını görüyoruz. Kentli haklarını gündeme getirip, sivil duyarlılığı harekete geçirmek suretiyle daha kaliteli yaşama ulaşmak için neler düşünüyorsunuz?"

Prof. Dr. Murat Belge:

Bu önemli bir konu tabii. Sivil toplumdan, sivil haklardan söz ettiğimizde zaten hep bu temeli “site”den çıkma kavramları kullanıyoruz. Kent çok önemli ve Türkiye’de kentler son 30-40 yılın bitmez tükenmez çeşitli nedenlerinden, göçleri, büyük metropollerde nüfusun yoğunlaşması vs. ile bir hercümerç halinde.

Kent, her zaman medeniyete öncülük eden, medeniyetin beşiği olan yerleşim yeri. Dolayısıyla burada değinilen kent sorunları ve onlara karşı yapılacak şeyler bence çok önemli. Soruda da görüyorum, kanunla güvence altına alınmış ama hep gelip tosladığımız bir konu bu. Yani birçok şey kanunda var ama kimse kanunu bilmiyor. Kimse haklarının ne olduğunu bilmiyor. Yani kanunun Türkiye’deki uygulaması öyle bir yabancılaşma yaratmış ki insanlarda, ben kendimi de rahatlıkla söyleyebilirim, hiçbir kanunu okuyup öğrenme konusunda bir ilgi duymuyorum. Başıma bela olacakları dahi doğru dürüst inceleyip öğrenmedim. Çünkü o da herşeyde olduğu gibi uygulamaya kalmıştır. Türkiye’de benim bildiğim, teamül olarak en katı kanun yapılır, ama o şekilde uygulanmaz, icap edinceye kadar... Sonra bir an icap eder, o zaman uygularlar. Onun için de herkes şaşırır kalır, bu nereden çıktı diye.

Bu konuya dönecek olursak, bu kanunların emrettiği çerçevede faaliyet yapmak daha çok yerel sivil örgütlerin ortaya çıkmasıyla olacak bir şeydir sanıyorum. İkincisi de sadece sivil örgütlerin değil, yarı sivil bir konumu olması gereken belediyelerin kendilerinin bu işi ciddiye almaları lazım, ki işte Türkiye Rio Anlaşmasını imzalamış olduğu için bunların zaten kendiliğinden olması gerekirdi. Ama benim bildiğim bir tek Bursa’da bu gündem uygulanmakta. Ama şimdi yavaş yavaş Belediyeler Birliği Örgütü’nün de çabalarıyla, Antalya gibi illerde galiba biraz daha yayılacak gibi.

Ayrıca şunu söyleyebilirim, Türkiye’de alıştığımız siyasi kültürle, meseleleri hep tepeden çözmeye eğilimliyiz. Mesele deyince de, büyük mesele isteriz. Herşeyi birden çözmek isteriz. Bu soruda benim algıladığım bunun tersi mantık, ki gittikçe bütün dünyada da geçerli olmaya başlayan mantık bu. Büyük meselelerin çözülmesini beklemeyelim, biz şimdiden birtakım küçük meseleleri çözmek için elimizden geleni yapalım. Bu belki büyük meselelerin zamanında çözülmesi için bir altyapı yaratır. Ayrıca da hedefinizi görece küçük ve dar koyduğunuz zaman -örneğin bir kentte hayatın kalitesini yükseltmek gibi- başarı imkânınız da daha yüksektir. Türkiye’nin hukuk sistemini demokratikleştirelim deyince bir ummana düşüyorsunuz, işte geçici 15. madde meselesi, sittin sene olmuyor. Ama o pratik, somut günlük hayatın içinde, orada, burada, şurada bir sürü şeyler değiştirilebilir ve onların üzerine global demokrasi daha kolay oturabilir diye düşünüyorum.

Halis Komili:

Avukat Kazım Kolcuoğlu'nun Sayın Ergun Özbudun'a bir sorusu var: "Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluş amacı, BM İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azınlıkların Korunması Sözleşmesi karşısında Irak'a saldırı kararını ve bu kararın BM Konseyi tarafından alınmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Bu ikisi arasındaki ilişkiyi pek kavrayamadım. Irak'a askeri müdahale, Irak'ın BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde suçlu bulunmasından ortaya çıkmış bir olaydır. Çünkü BM kararının ana maddelerinden biri Irak'ın UNSCOM'un (U.N. Special Commission) faaliyetlerine sınırsız ve kayıtsız, şartsız müsaade etmesini gerektiriyor. Dolayısıyla Irak'a yapılanın azınlık haklarını korumakla bir alakası yok. Tabii 36. paralelin kuzeyinde Irak askeri birliklerinin görev yapmaması ve uçuş gerçekleştirmemelerinin, azınlık haklarıyla ve onun uluslararası korunmasıyla bir ilgisi var. Ama askeri müdahalenin doğrudan doğruya bir ilgisi yok.

Halis Komili:

İsmini belirtmemiş olan bir dinleyicimizden Sayın Ergun Özbudun'a yöneltilmiş başka bir soru var: "Türk Anayasasında olduğu gibi, diğer ülke anayasalarında da değişmez hükümler var mı? Bunu halkın temsili ve demokrasiyle bağdaşır buluyor musunuz?"

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Bizdeki kadar kapsamlı olmamakla birlikte, bazı devletlerin anayasalarında belirli hükümler var. Mesela, Amerika'da bütün üye devletlerin oybirliği olmadan Federal Sistemi yok edip üniter bir sisteme geçemezsiniz. Gene Almanya'da Demokratik Cumhuriyet esaslarının değişmezliği konusunda hüküm var.

Bizde 1982 Anayasası'na kadar sadece Cumhuriyet esası değişmezlik kuralına tabi tutulmuştu. 1982 Anayasası, ilk üç maddenin değiştirilemeyeceği şeklinde bunu çok daha ileri götürmüştür. Dolayısıyla bir milli marşın değiştirilmesini veya Ankara'dan başka bir yerin başkent olmasını teklif etmek mümkün değildir. Bunun aşırı olduğunu düşünüyorum ama bir devletin temellerinin değişmez kılınması sadece bizde değil başka Batı ülkelerinde de görülen bir husustur. Mesela Almanya'da Demokratik Cumhuriyet esasına aykırı faaliyette bulunulamaz. Ama Demokratik Cumhuriyet kavramının içerisine temel haklar da giriyor şüphesiz.

Halis Komili:

Size yöneltmiş bir soru daha var Sayın Özbudun. Yurdakan Yıldız şu soruyu yöneltiyor: “Azınlık kavramını tanımlar mısınız? Türkiye’de sizce kimler azınlık olarak sayılabilir? Bunlar hangi haklardan yoksundurlar?”

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Azınlığı sosyolojik bakımdan tanımlayabilirim. Yani bu hukuki bir tanım olmaz belki ama, ülkenin çoğunluğundan dil, din, ırk gibi nedenlerle ayrı olan bir topluluk, sosyolojik bakımdan azınlıktır. Bu dinsel, mezhepsel, etnik, dil esaslarına dayanabilir. Dolayısıyla bu unsurlar mevcutsa sosyolojik bakımdan azınlık mevcuttur. Ülkenin bunu tanıyıp tanımaması ayrı bir meseledir.

Ancak Bülent Tanör çok güzel bir noktaya işaret etti. Buna ben de katılmak istiyorum, burada mutlaka Kürt azınlığının bir ulusal azınlık olarak tanınması değil, bireysel haklarının tanınması mevzubahistir. Yani evvela bunu yapalım, sonra öbürünü tartışırız. Bireysel hakların içine ne giriyor? Kendi dilinde eğitim, kendi kültürünü devam ettirme hakkı giriyor. Bunlar zorunlu olarak kollektif haklar değildir, bireysel haklardır. Fransa bu bireysel hakları tanıyor, kollektif olarak azınlıkları kabul etmiyor ama bireysel bir hak olarak tanıyor. Dolayısıyla Türkiye’nin evvela bu kültür üniterliğine son vermesi lazım, ondan sonra diğer şeyler gerekirse tartışılabilir veya tartışılmaz.

Halis Komili:

Sayın Ünal, size politikacı Sayın Naim Sabrioğlu tarafından yöneltelen bir soru var: “İç hukuk bakımından değil, uluslararası hukuk normları bakımından herhangi bir etnik grubun kendi kimliğiyle örgütlenme hakkı, azınlık hakları olarak değerlendirilebilir mi?”

Doç. Dr. Şeref Ünal:

Azınlık haklarından başladık, Sayın Bülent Tanör ikinci turda bunun kollektif nitelikte haklar değil, bireysel haklar olduğunu gayet isabetli bir şekilde söyledi, biraz önce Sayın Ergun Özbudun da bunu teyit etti. Gerçekten de uluslararası sözleşmelere baktığımızda, kollektif olarak, grup olarak bir gruba tanınmış haklar yok. I. Dünya Savaşı’ndan sonra, imparatorlukların yıkılması, sınırların yeniden çizilmesiyle ortaya çıkan azınlıklar var tabii, bizde de Ermeniler, Rumlar, yahudi kökenli vatandaşlarımız olduğu gibi. Ama II. Dünya Savaşı’ndan sonraki eğilimde ortaya çıkan görünüm kollektif azınlık hakları değil, azınlığa mensup olan bireylerin azınlık haklarıdır. Nedir azınlık? Sayın Özbudun bahsetti, dil, din, ırk

açısından nüfusun geri kalan kısmına oranla azınlıkta olan grup, sosyolojik açıdan azınlıktır. Ama bunlara tanınan haklar, kollektif hak olarak azınlık hakları değil, bireysel insan haklarıdır. Nitekim, azınlıklara ilişkin bütün sözleşmelerde öngörülen terimler, “azınlıklara mensup bireyler”, İngilizcesiyle söylersek “persons belonging to national minorities”. Tek bir terminoloji: kişiler, bireyler. Birey bazında kendi dilini kullanması, kültüründen yararlanması, kendi müziğini yapması, belki o dilde eğitimini yapması, bunlar var. Geleneksel olarak uluslararası hukukta ve Avrupa devletlerinin birçoğundaki uygulamalarda var. Fakat bunlar hep bireysel bazda.

Bizde de biliyorsunuz 1991’e kadar yanlış bir uygulama, yanlış bir yasa, bazı dillerin yasaklanmasına ilişkin kanun vardı. Bu kanun kaldırıldı. Bugün ülkemizde isteyen gruplar, Kürt kökenli vatandaşlarımız da buna dahildir, dillerini kullanmakta serbesttir. Mahkemelerde de kullanılıyor. Bakınız Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde, herkesin kendi dilinde yargılanma hakkı var. Yani ülkenin resmi dilini bilmiyorsa, kendi dilinde yargılanma hakkı var. Daha bu sözleşme hiç ortada yokken Türkiye’deki uygulamada Kürt kökenli vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Kürtçe tercüman kullanılıyordu. Çünkü bu insanlık meselesidir. İnsan hakkından da öte bir insanlık meselesidir. Birisi mahkemede hak arıyor, şu veya bu şekilde devletin resmi dilini konuşamıyor, daha Sözleşme yokken Türkiye’deki uygulama böyleydi. Bugün de bu uygulama sürdürülmektedir. Ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gene bu madde bağlamında, bir devlet kendi resmi dilinden başka dilde yargılama yapmak zorunda değildir diyor. Hangi durumlarda bunu yapacak? Hakkını arayan kişi, hakkını arayamayacak durumda ise. Bu yapılıyor Türkiye’de.

Kürtçe gazeteler çıkmıştır, bugün radyo ve televizyonda yayınlar rahat bir şekilde yapılmaktadır. Elbette dilin geliştirilmesi konusunda araştırmalar, vakıflar, dernekler kurulabilir. Fakat tabii burada bazı güçlükler var. BM’nin yaptığı bir araştırma var, bu araştırmada bazı dillerin kullanılmasının yetersiz olduğu belirtiliyor. Nitekim bakın Fransa’nın beyanında da bu diller yetersizdir deniyor, elbette özel amaçlarla kullanılabilir fakat resmi dil olacak düzeyde diller değildir. BM’nin araştırmaları bunu gösteriyor. Bugün Avrupa ülkelerinde azınlık dilinde eğitim var ama devletin resmi okullarında değil, özel okullar aracılığıyla yapılıyor. Hatta Avrupa Birliği’nin üyelerine bildirdiği bir tavsiye kararı var, özel okullardaki azınlık dilindeki eğitim sistemini kabul edin diye. Ama gene o kararda, devlet bu tür eğitim kurumlarını desteklemek zorunda değildir diyor. Çünkü önce milli dille yapılan eğitimin kalitesini yükseltsin, ondan sonra para kalıyorsa onlara da yardım etsin. Alman Anayasa Mahkemesi’nin kararı var, özel okul kuran birisi yardım istiyor, Alman Anayasa Mahkemesi reddetmiş. Diyor ki, devlet önce resmî eğitim kurumlarındaki eğitimi teşvik edecek,

düzyeyini yükseltecek önlemler almalıdır, onun için başka şeylere kaynak ayıramaz. Tabii bunlar zamanla düzelecek işlerdir.

Halis Komili:

Efendim sizi biraz yoruyoruz ama bir soru daha var. Mülkiyeliler Birliği 2. Başkanı Sayın Füsun Çiçekoğlu soruyor: “Konuşmanızdaki ‘düşünce özgürlüğü’ ile ‘ifade özgürlüğü’ arasında sınır çekme yaklaşımının, ‘ifade edilemeyen düşünceler’ alanını genişletmeye yönelik, kısıtlayıcı bir yaklaşım olduğu kanısındayım. Kaldı ki, yasaların bizatihi yönetenlerin düşüncelerini ifade biçimi olduğunu kim inkâr edebilir? ‘Aykırı düşünce’nin sadece kafalarda yaşamaya mahkum edilmesi (ve böylece de yaşadığı kafaların omuzlar üzerinde kalmasının bir ölçüde garantilenmesi) sizce Anatole France zamanından kalma, artık aşılması gereken bir düşünce özgürlüğü yaklaşımı değil midir?”

Doç. Dr. Şeref Ünal:

Hanımefendinin sorusuyla ilgili korkarım bir yanlış anlama var. Sık sık söylenen bir terim var: düşünce suçu. Bir demokraside düşünce suçu diye bir suç olmaz. Bu ceza hukuku veya anayasa hukuku terminolojisinde yer alan bir terim değildir. Düşünce suçu yoktur. Onun için Anatole France’ın sözünü naklettim, herkes tabii istediği gibi düşünebilir, ama Anatole France haklı olarak diyor ki: “Kafamızdan geçenleri bilselerdi aramızda pek azının başı yerinde kalırdı.” Kim bilir neler düşünüyoruz? Birisini öldürmeyi mi tasarlıyoruz veya bir banka soymayı mı tasarlıyoruz? Ama bunlar açığa vurulmadığı sürece, hukuken değeri olmayan düşüncelerdir. Ne zaman ki açığa vurulur, işte her özgürlükte olduğu gibi onun da sınırlamaları var. Onun için Konfüçyüs’un sözünden bahsettim, tabii ikisi arasında bağlantı var, bu inkâr edilemez. Konfüçyüs, “Düşüncelerinize dikkat ediniz, bunlar eylemlerinizin başlangıcıdır” diyor. Kafamızdan geçiriyoruz, tasarlıyoruz, planlar yapıyoruz, çevremizi gözlüyoruz, fırsat bulur bulmaz o fikri gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bu fikir iyi de olabilir, kötü de olabilir. Birlikte yaşıyorsak eğer bunun sınırları var, sınırlamalar da çizilmiş. Onu ben çizmedim, ortak ölçü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinin 2. fıkrasıdır. Başta ülke bütünlüğü olmak üzere, kamu düzeni, kamu güvenliği, başkalarının şeref ve haysiyetlerinin korunması, mahkemelerin saygınlığının korunması ve diğer konularda 10 tane sınırlama var. Ama bu sınırlamaların keyfi olarak değil, bir yasaya dayanarak, bir demokratik rejimin gerektirdiği sınırlar içersinde ölçülü bir şekilde yapılması gerekir. İstenecek bu. İdeal olan durum bu, fakat bu ideal durumu gerçekleştirmek her zaman mümkün değil, bazı olaylar maalesef bunu engelliyor.

Düşününüz, Amerika’da McCartism döneminde, 1970’lere kadar sol düşünceyi ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Biz uydurmadık Amerika’nın ölçüsünü, Amerika’nın mahkemeleri bunu alıyor, açık ve yakın tehlike kavramını geliştiriyor (clear and present danger). Ama ne oldu, soğuk savaş dönemi bitince bu ortadan kalktı. İnşallah ülkemizde de olaylar dengelendiği zaman Türkiye hakkındaki bu konudaki şikayetler de diğer devletlerdeki makul düzeye inecektir. Teşekkür ederim.

Halis Komili:

Dr. Muharrem Baytemür’ün Sayın Bülent Tanör’e yönelttiği bir soru var: “Laiklik gerekçe gösterilerek Refah Partisi kapatılmıştır. Ancak neredeyse Cumhuriyetle var olan ve laiklik konusunda bence en fazla organize olarak laiklik karşıtı çalışan Diyanet İşleri Başkanlığı (sadece Sünni İslam ve Hanefi mezhebi noktasında bir program yürütmektedir) bu gerekçeyle neden kapatılmamaktadır? Diğer inananlara ya da ateistlere bu anlamda bir insan hakları ihlali söz konusu değil midir?”

Prof. Dr. Bülent Tanör:

“Partileri kapatıyoruz da, Diyanet İşleri Başkanlığı’nı niye kapatmıyoruz?” Hiç düşünmezdim, çok güzel bir soru. Şimdi efendim Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kapatmak isteyen partileri kapatıyoruz. Bir partiyi kapattık, ikinci partiyi kapattık. Başka bir tanesini kapatmadık, içtihat değişikliği oldu, ama yayınlanmadığı için gerekçesini tam bilmiyoruz.

Mesele şu, demin değerli meslekdaşım Ergun Özbudun Anayasanın değişmez maddelerinden bahsederken, Anayasanın açıkça değişmez kıldıklarına değindi. Milli marş da var bunların arasında. Bir zamanlar hatırlayacaksınız, İstiklal Marşımızın sözleriyle bestesi birbirini tutmuyor, bunları hafif değiştirelim derlerdi, şimdi artık denemiyor çünkü milli marş da dokunulmazlar arasına girdi. Ne olur ne olmaz, bu kadar teknik bir düzeltme dahi bugün mümkün değil.

Şimdi değişmezler arasında açıkça gösterilmeyen bir hüküm var. Diyanet İşleri Başkanlığı hakkındaki soru onunla ilgili. Siyasal Partiler Kanunu’nun 89. maddesi der ki: “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, devletin idari aygıtı içerisinde olduğuna ilişkin Anayasa hükmüne karşı partiler faaliyette bulunamazlar.” Yaptırımını ise, kapatma. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kaldırmak projesini programına koyan bir parti laikliğin çok samimi bir savunucusu idi ama sırf bu yüzden hakkında dava açıldı ve Siyasal Partiler Kanunu madde 89’a aykırılıktan kapatıldı.

Görülüyor ki, Anayasamızın değişmez hükümleri sadece açıkça gösterilenlerden ibaret

değil. Diyanet İşleri Başkanlığı da Anayasadaki hükümde dolaylı bir şekilde değişmezler arasında. Siyasi parti bunun değiştirilmesini, kaldırılmasını, din işlerinin devletten iyice kopartılmasını, cemaatlerin serbest bırakılmasını savunduğu anda kapatılıyorsa, bu değişikliği Meclise getiremeyecek demektir. Gerçi Anayasa değişikliği teklifini verenler partiler değildir, milletvekilleridir ama milletvekillerinin de hemen tamamına yakın kısmı parti mensubudur, kendisi de buna cesaret edemez. Dolayısıyla “Antilaik partiyi kapatıyoruz, laikliğe aykırı icraatta bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı’nı niye kapatamıyoruz?” sorusunun cevabı işte budur. Sen kapatmak istersen, seni kapatırlar. Ama bizde Anayasa Mahkemesi bir davada içtihat değiştirdi, yayınlanmadığı için hüküm yürütemiyorum.

Şimdi bu nereden kaynaklanıyor? Diyanet İşleri Başkanlığı’nın gerçekten Sünni doktrin ve öğreti ağırlıklı çalıştığını ve telkinde bulunduğunu biliyoruz. Buna karşı iki türlü seçenek doğdu Türkiye’de. Birincisi, dendi ki, Diyanet İşleri Başkanlığı madem vardır, o zaman Sünni olmayan en büyük cemaat olarak Alevilerin de düşüncesi, doktrini, eğitimi, kadroları bunun içerisinde yer alsınlar. Yani bir anlamda deyim bağıslansın, Aleviliği de devletleştirici bir öneri gibi göründü bana. Din ve cemaat işlerini, cemaatlara bırakmak gerekir. Bu radikal bir görüştür, bu görüş savunulmaktadır ama partiler savunduğu zaman kapatılmaktadır. Şimdi bunlardan hangisi doğrudur meselesine girecek değilim. Ben şu yanlış anlaşılmayı düzeltmek isterim. Yazarı olduğum “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” raporu hakkındaki sayısız yanlışlardan biri de, raporda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın devlet dışına atılmasının savunuluyor olduğudur. Hayır, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın devlet dışına çıkarılmasını isteyen partinin kapatılmamasını savunuyor rapor. Raporun sahibinin bu konuda kesin bir fikri yoktur. O da bocalamaktadır: Hangisi doğrudur? Şimdi bir taraftan Cumhuriyet laikliğinin radikal taraflarını, konusu itibariyle tarih içerisinde haklı görmektedir. Ama Diyanet İşleri Başkanlığı’nın şu günkü şekline baktığında, sadece Sünni doktrini telkinle tedrise çalıştığı için sakıncalı olduğuna inanmamaktadır, aynı zamanda devletin Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla, din yayıcısı ve din propagandacısı olmasından dolayı bir rahatsızlık duymaktadır. Bir laik devlet, dinler karşısında tarafsızdır. Yani ne propagandasını yapar, ne de antipropagandasını yapar, ne ateizmini yapar, ne dinciliğini yapar. Türkiye’de çok partili dönemdeki değişimler yüzünden Diyanet İşleri Başkanlığı Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kimliğini yitirmiştir, farklı bir kurum haline gelmiştir. O zamanlar toplumu ve devleti laikleştirici bir işlevi yüklenmiş ve büyük çapta başarıyla yerine getirmiş olan bu kurum bugün toplumu yeniden dincileştirici, tıpkı zorunlu din dersleri gibi, tıpkı 12 Eylül politikaları gibi bir işlev yüklenmiştir. Bu laiklik açısından daha ciddi bir sakıncadır, yani Alevilerin temsil görmemesi de bir sakıncadır ama bu daha ciddi bir sakıncadır. Maalesef

dediğim tıkanıklıklar yüzünden bu problemi şu anda çözme imkânı yoktur. En azından tartışmayı gürbüzleştirmek gerekiyor. Bir yerde bir çözüm bulunacaktır diye düşünüyorum. Bu şekil olamaz. Diyanet, ne laikliğe, ne İsa'ya ne Musa'ya yaranıyor.

Halis Komili:

Efendim son sorumuz, Sayın Alaaddin Cangöz tarafından soruluyor. Sayın Ergun Özbudun'dan cevaplamasını rica edeceğim: “Batı ülkelerinin, siyasî amaçları doğrultusunda insan hakları uygulamalarını suistimali söz konusu mudur?”

Prof. Dr. Ergun Özbudun:

Efendim ben komplo teorilerine inanmıyorum. Yani Batılı ülkelerin mutlaka Türkiye bakımından çifte standartla hareket ettiği ve özellikle Türkiye'yi hedef aldığı yolundaki görüşlere katılmıyorum. Böyle birşeyin hiç sebebi yok. Elbette Batı toplumlarında Türkiye'nin özellikle geçmişi ve haliyle ilgili bir takım önyargıları olabilir ama demin verdiğim örnekler, Batı ülkelerinin ve Batı ülkelerinin meydana getirdikleri Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi kuruluşların, Türkiye dışındaki ülkelere de, hıristiyan ülkelere de insan hakları ihlali karşısında cephe aldığını göstermektedir. Yani Türkiye suçlanmakta tek olan ülke değildir. Biz hele insan hakları standartlarımızı Avrupa seviyesine çıkaralım, ondan sonra böyle bir tepki geliyor mu, gelmiyor mu bunu görelim. Biz kendi ev ödevimizi yapmıyoruz, tenkitler karşısında gayet alıngan bir tutum takıyoruz. Zorunlu olarak Türkiye'nin kötü gözle görüldüğü, çifte standartla muamele gördüğü şeklinde bir yoruma işi vardırıyoruz. Ben ce yanlış olan bu yorumdur. Biz evvela kendi standartlarımızı yükseltelim, göreceğiz ki bu eleştirilerin pek çoğu da ortadan kalkacak.

Halis Komili:

Teşekkür ederim. Efendim toplantımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Ben, hocalarımızın konuşmalarında belirttikleri çok kapsamlı düşünceleri kısaca toparlamaya çalışacağım.

Sayın Şeref Ünal, her ülkede suçu öven, şiddeti teşvik eden düşünceye kısıtlamaların getirildiğini, yasalarda bazı düzenlemelerin yapılmasının elbette gerekli olduğunu, ancak asıl büyük güçlüğün uygulamadan kaynaklandığını ifade etmiştir. Terörle mücadelenin, insan haklarına saygılı prensipler çerçevesinde yapılmasının gerekliliğine işaret etmiş, ancak bunun zorluğuna da dikkat çekmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin olağanüstü durumlara göre düzenlemelere cevaz verdiğini ifade etmiş, kendi sorunumuzun da büyük ölçüde denetim olduğunu söylemiştir. Anayasanın da laikliği temel normlardan biri olarak kabul ettiğini belirtmiştir.

Sayın Murat Belge, çeşitli anayasalarda kısıtlamaların olduğunu, ama incelendiğinde bu anayasalarda genelde özgürlükçü bir bütünlüğü gördüğümüzü ifade etmiştir. Türkiye’de ise kısıtlamalardan oluşmuş bir anayasanın varlığına dikkat çekmiş, demokrasinin bütün sorunları çözdükten sonra ulaşılabilecek bir cennet olmadığını söylemiştir. Sorunları çözmek için demokrasiden yararlanmanın gereğine işaret etmiştir.

Sayın Ergun Özbudun, insan haklarının artık bir iç hukuk konusu olmaktan çıktığını belirtmiştir. Bugün uluslararası bir insan hakları hukukundan söz edilmekte olduğunu, insan hakları hukukunun dış politika alanında da kendini gösterdiğini vurgulamıştır. Sadece Avrupa’nın değil, ABD’nin de ilişkide olduğu ülkelerin insan hakları normlarına uyup uymadığına bakmakta olduğunu altını çizmiştir. Uluslararası alanda Türkiye’nin başını ağrıtan 3 başlığa dikkat çekmişlerdir. Bunlar, işkence ve kötü muamele, ifade özgürlüğü ve azınlıkların korunması alanlarıdır.

Sayın Bülent Tanör, sunumunda ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü konularına öncelik vermiştir. İfade özgürlüğü alanında kilit problemin Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesi olduğunu söylemiştir. Şiddeti övmenin, terör örgütünün propagandasının yapılmasının suç sayılmasının doğru olduğunu, Avrupa’dan verilen örneklerle de bunun böyle olduğunu ve düşüncenin cezalandırılmasının söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Siyasal Partiler Kanunu’nun en çok eleştirilmeye açık olan maddesinin de parti kapatma ile ilgili maddesi olduğunu belirtmiş, kısıtlayıcı maddelerin kaldırılmasının, Türkiye’imiz için maliyeti yükselten değil, getirisi çok fazla olan bir katkısı olacağını ifade etmiştir.

Toplantımıza şu düşüncelerle son vermek istiyorum. Türkiye I. Dünya Savaşı’ndan sonra yıkılan bir imparatorluğun kalıntılarından bir cumhuriyet inşa ederken çok daha güç koşullar altında Batı standartlarını yakalamayı başarmıştı. Bugün demokrasinin geliştirilmesinin inşasında aynı başarıyı yakalamamamız için bir sebep yok. Yeter ki konuşup tartışarak önümüzü açabilelim. Demokrasi konusunda Türkiye’nin gerçekleştireceği sıçrama yalnız ülkemizde değil, içinde bulunduğumuz coğrafyada da barış ve huzur getirecek bir örnek olacaktır. Ve bu örneğin gücü, ekonomik refah içinde demokrasiyi uygulayan gelişmiş ülkelerinkinden çok daha fazla olacaktır. Bu görevi başarıyla yerine getireceğimize dair inancımız tamdır.

Hepinize katılımınız için, bilhassa hocalarımıza da sunumları için çok teşekkür ediyorum ve iyi günler diliyorum.